

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Michal Bezděka

Pražské jaro a NDR

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Michal Bezděka**

Vedoucí práce: **PhDr. Oldřich Tůma**

Oponent práce: **PhDr. Ota Konrád PhD.**

Datum obhajoby: **2009**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

BEZDĚKA, Michal. *Pražské jaro a NDR*. Praha : Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2009. 56 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Oldřich Tůma.

Anotace

Bakalářská práce „Pražské jaro a NDR“ mapuje vliv idejí československých událostí z roku 1968 v Německé demokratické republice. Práce se zaměřuje na odraz Pražského jara uvnitř NDR. Zahraničněpolitické reakce NDR, které jsou všeobecně známější, jsou záměrně ponechány stranou. Cílem je především zodpovědět otázku, jak ovlivnilo Pražské jaro a jeho násilné ukončení vojenskou intervencí východoněmeckou veřejnost. Práce se snaží postihnout názory veřejnosti na československé události do srpnové intervence a následně popsat a zanalyzovat hlavní projevy nesouhlasu s vojenským zásahem. Kromě veřejnosti je věnována pozornost také reakcím uvnitř vládnoucí SED a armády. V závěru je zhodnocen dlouhodobý význam Pražského jara na NDR, na její společnost, vývoj disentu i činnost SED.

Annotation

The Bachelor thesis "Prague Spring and GDR" details the effects upon the German Democratic Republic of the socialist reform movement and subsequent invasion of Czechoslovakia. As the diplomatic reaction of the GDR is widely known, this thesis focuses on how the events of 1968 influenced the East German populace. Primary forms of protest against the military intervention are analyzed, as is the reaction of the ruling SED party to popular opinion. The paper concludes by examining the long-term significance of the Prague Spring upon the East German regime, opposition, and society.

Klíčová slova

Pražské jaro, NDR, rok 1968, SED, opozice

Keywords

Prague Spring, GDR, year 1968, SED, opposition

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 13.5.2009

Michal Bezděka

Obsah

Projekt	5
Úvod	7
1. NDR v období před Pražským jarem	11
2. Pražské jaro v NDR do invaze 21. srpna 1968	15
2.1 Informovanost východoněmecké společnosti o událostech Pražského jara.....	15
2.2 Postoj SED k Pražskému jaru	18
2.3 Vliv Pražského jara na východoněmeckou společnost do 21. srpna 1968	21
3. Vliv Pražského jara v NDR po intervenci 21. srpna 1968	28
3.1 Formy protestů proti vojenské invazi do ČSSR	29
3.2 Struktura protestujících proti vojenské invazi do ČSSR	34
3.3 Protesty proti vojenské invazi uvnitř SED a NVA.....	36
3.4 Důvody pro relativní klid ve východoněmecké společnosti ve dnech po 21. srpnu 1968	38
3.5 Srovnání protestů v NDR proti intervenci 21. srpna 1968	39
3.5.1 NDR a maďarská krize 1956	40
3.5.2 Reakce polské společnosti na invazi do Československa 1968.....	41
4. Dlouhodobé důsledky Pražského jara v NDR	44
4.1 Ideologické důsledky invaze.....	44
4.2 Dlouhodobé důsledky Pražského jara na východoně-meckou společnost.....	45
4.3 Význam Pražské jara na vývoj disentu v NDR.....	46
Závěr	50
Resumé	54
Použitá literatura	55

Projekt

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Michal Bezděka
E-mail:	michalbe@vol.cz
Semestr:	LS
Akademický rok:	2007/2008
Název práce:	Pražské jaro a NDR
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):	LS, školní rok 2008/2009
Vedoucí bakalářského semináře:	PhDr. Oldřich Tůma
Vedoucí práce (není povinné):	
Zdůvodnění výběru tématu práce:	Podobné téma, i když v menším rozsahu, jsem zpracovával již během mého pobytu v rámci programu Sokrates na univerzitě ve Freiburgu. Téma mě velice zaujalo. Psaní práce by mi měla navíc usnadnit dobrou orientaci v německých titulech na tuto problematiku i znalost německého jazyka.
Předpokládaný cíl:	Cílem práce je zmapovat a zanalyzovat odraz Pražského jara v NDR a jeho význam na vývoj událostí, společnosti i opozice v této zemi. Práce by měla odpovědět na následující otázky: Jakým způsobem reagovala společnost v NDR na vývoj událostí Pražského jara a jeho násilné ukončení? Jak a do jaké míry ovlivnilo Pražské jaro další vývoj v NDR? Jaké krátkodobé i dlouhodobé dopady mělo Pražské jaro na NDR, na její společnost, opozici i činnost SED?
Základní charakteristika tématu:	Pražské jaro bylo jednou ze tří hlavních veřejných krizí východního bloku. Události Pražského jara ovlivnily život ve všech socialistických stranách východní Evropy. Vývoj v Československu před srpnem 1968 i intervence samotná měla své dopady i na NDR. Pražské jaro si v NDR získalo spoustu sympatizujících hlasů a vytvářelo naději na obdobné změny i ve zdejší společnosti. Vpád vojsk Varšavské smlouvy způsobil v NDR zklamání, zvedl vlnu nejrůznějších protestů a přispěl k rostoucí nespokojenosti se systémem, která se dále prohlubovala v dalších dvou desetiletích. Konec sedmdesátých let bývá také často označován za počátek občanských a opozičních hnutí v NDR, k čemuž s největší pravděpodobností přispěly i ideje a události Pražského jara.

Předpokládaná struktura práce:

Práce bude v první řadě strukturována podle časového kritéria:

1/ Obraz NDR a její společnosti v tehdejší době

2/ Pražské jaro a NDR do intervence 8/68

3/ NDR po intervenci 8/68

Reakce

Formy opozice a protestů

Situace a nálady ve společnosti, SED, armádě

4/ Dlouhodobé důsledky a dopady

Společnost

Opozice

Režim

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

1) Kural, Vaclav / Priess, Lutz / Wilke, Manfred: Die SED und der Prager Frühling 1968, Berlin 1996.

2) Pauer, Jan: Vpád Varšavské smlouvy : pozadí, plánování, provedení, Praha 1968.

3) Eisenfeld, Bernd: Hoffnung, Widerstand, Resignation. Die Auswirkungen des Prager Frühlings und seiner Zerstörung in der DDR, in: Deutschland Archiv 36 (2004), S. 789 – 807.

4) Materialien der Enquete-Kommission „Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland“, Deutsche Bundestag (Hg.), Bd. V/1, Baden-Baden 1999.

5) Wollé, Stefan: Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling, in: Aus Politik und Zeitgeschichte 36 (1992), S. 35-45.

6) Pelikan, Jiri (Hg.): Panzer überrollen den Parteitag : Protokoll und Dokumente des 14. Parteitags der KPTsch am 22. August 1968, Wien 1969.

7) Kowalczyk, Ilko-Sascha: Wer sich nicht in Gefahr begibt..., Protestaktionen gegen die Intervention in Prag und die Folgen von 1968 für die DDR-Opposition. in: Henke, Klaus-Dietmar/Steibach, Peter/Tuckel Johannes (Hrsg.): Widerstand und Opposition in der DDR, Köln 1999, S. 257 – 274.

8) Neubert, Erhart: Geschichte der Opposition in der DDR 1949 – 1989, Berlin 1997.

9) Eckert, Rainer: Opposition und Repression in der DDR vom Mauerbau bis zur Biermann-Ausbürgerung. 1961 – 1976, in: Archiv für Sozialgeschichte 39 (1999), S. 355 – 390.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Úvod

Pražské jaro je považováno za jednu z největších krizí v přibližně čtyřicetileté existenci východoevropského socialistického bloku. Společně s maďarským povstáním v roce 1956 a s událostmi v Polsku na počátku osmdesátých let představuje hlavní milníky na cestě postupné dezintegrace socialistického systému.¹

Význam Pražského jara na historický vývoj v Československu je nepopiratelný. Jeho svobodomyšlné myšlenky oslovovaly nejširší veřejnost, staly se zdrojem inspirace a nadějí a jejich násilné potlačení intervencí vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 zanechalo na společnosti stopy, které se odrážely v dalším vývoji země minimálně do pádu komunistického režimu.

Pražské jaro přitom neovlivnilo pouze samotné Československo. Již v průběhu československých reformních pokusů na jaře a v létě 1968 si našlo mnoho sympatizantů i v ostatních socialistických zemích. Československý vývoj u těchto lidí vytvářel naděje, že by se mohlo stát příkladem i pro jejich zemi. Však také v jednom z nejpopulárnějších polských hesel při březnových protestech v roce 1968 se říkalo, že „celé Polsko čeká na svého Dubčeka“.² Srpnová intervence pak sice ukončila československý reformní experiment a zažehnala nebezpečí, že by se mohl rozšířit i do jiných států, nemohla ale zabránit vývozu jeho idejí, což potvrdil i následující vývoj. Navázali tak na ně například dělníci protestující v gdaňských loděnicích v roce 1980 i vznikající hnutí Solidarita. Také Gorbačovovy reformní pokusy z poloviny osmdesátých let silně evokovaly myšlenky Pražského jara.

Pražské jaro se tak zcela jistě muselo odrazit také v sousední Německé demokratické republice (dále NDR). Cílem této práce je právě zmapovat význam československých událostí z roku 1968 v této zemi. Práce by tak měla odpovědět na následující stěžejní otázky: Jaký byl vliv Pražského jara na NDR a její společnost? Jak reagovala východoněmecká společnost na události Pražského jara? Jaké reakce vyvolala u

---

¹ DEUTSCHE BUNDESTAG (ed.). *Materialien der Enquete-Kommission : Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland*. Bd. VII/1, Baden-Baden, 1999. s. 546.

² KAMINSKI, Lukasz. Polská společnost a invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa. In BLAŽEK, Petr (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha, 2005. s. 271.

veřejnosti vojenská intervence? Jaké krátkodobé a dlouhodobé dopady mělo Pražské jaro na NDR, na její společnost, vývoj disentu i činnost SED?

Práce je rozdělena chronologicky do čtyř základních kapitol. Chronologické hledisko se ukázalo jako nejvhodnější způsobem členění práce, protože ta je postavena na základním předpokladu, že invaze 21. srpna představuje zásadní zlom ve vztahu východoněmecké společnosti k československým událostem.

První kapitola nastiňuje situaci v NDR v období před Pražským jarem tak, aby bylo možné události popisované dále zasadit do určitého rámce. Tato část by tak měla především poukázat na stav východoněmecké společnosti před československými událostmi a také zdůraznit nejdůležitější skutečnosti, které přivedly zemi do popisovaného stavu. Jsou to především vnitropolitické, ekonomické a sociálně kulturní faktory.

Druhá kapitola se věnuje odrazu Pražské jara v NDR do 21. srpna. Měla by především ukázat, jaký ohlas si Pražské jaro v NDR získalo. Bylo přijímáno většinou veřejností pozitivně, nebo na ní lidé nahlíželi spíše jako na kontrarevoluční hrozbu? Které skupiny pak případně s Pražským jarem nejvíce sympatizovaly a jaké byly jejich motivy? Jakým způsobem projevovaly své sympatie? Tato část by také měla nastínit nejzásadnější faktory, které přispěly k formování vztahu společnosti k Pražskému jaru. Zde je potřeba v každém případě zanalyzovat vztah vládnoucí SED (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*) k událostem. Je všeobecně známo, že vedení SED patřilo na mezinárodní úrovni k největším kritikům československých reforem. Práce se proto spíše snaží identifikovat hlavní motivy postoje SED a odpovědět na otázku, jak se tento postoj promítl uvnitř samotné země. V neposlední řadě pak také vyvstává otázka, zda si Pražské jaro našlo sympatie i ve stranických řadách.

Třetí kapitola mapuje události v NDR po samotné vojenské intervenci. Je možné předpokládat, že alespoň část veřejnosti se postavila proti vojenskému zásahu. Jak tedy reagovala společnost na zhroucení československého reformního pokusu? Nelze zřejmě očekávat, že by mohlo dojít k tak silné reakci jako v samotném Československu, ale přesto se lze ptát, zda zůstala situace spíše klidná, či naopak vyvolala větší protesty. Kdo a jakým způsobem případně protestoval? Jak se intervence podepsala na samotné SED, která stavěla svoji propagandu na pilířích světového míru a odporu k západnímu

imperialismu, a na NVA (*Nationale Volksarmee*), jejichž zásah mohl do značné míry evokovat vzpomínky na třicet let staré události? V neposlední řadě se tato kapitola pokusí vyhodnotit intenzitu a význam reakcí pomocí srovnání. Srovnání bude provedeno za prvé s reakcemi východoněmecké společnosti na události, které proběhly v roce 1956 v Maďarsku, a za druhé s reakcemi polské společnosti na vojenskou intervenci do Československa.

Závěrečná kapitola by měla celou práci zastřešit zodpovězením otázky, jaký byl dlouhodobý význam Pražského jara v NDR, především na její společnost a na vývoj disentu. Tato část je postavena na hypotéze, že Pražské jaro muselo sehrát důležitou roli při zdiskreditování SED v očích veřejnosti a s tím souvisejícím formováním disentu v NDR. Protesty a události, které vedly v roce 1989 k pádu SED režimu, bývají někdy označovány za „revoluci čtyřicátníků“.³ Tito čtyřicátníci byli v době Pražského jara mladí lidé, na které musely ideje Pražského jara nejvíce zapůsobit. Stejně tak museli nejintenzivněji vnímat vojenský zásah. Přispěly tedy československé události nějakým zásadním způsobem k formování disentu a následně ke krachu SED režimu?

Tato práce čerpá pouze ze sekundárních pramenů. Primární prameny nejsou přímo využívány. Nicméně převážná většina použitých zdrojů je na primárních pramenech přímo postavena. Především se jedná o informace z archivů východoněmeckých bezpečnostních složek, jejichž zpřístupnění v roce 1992 zásadně přispělo ke zpracování dějin NDR. Tyto archivy představují významný zdroj zvláště při zpracování otázek spojených s formami a intenzitou protestů. Bohužel ale nekompensují nedostatek pramenů sociologického charakteru, například výzkumy veřejného mínění, s jejichž pomocí by bylo možné přesně rekonstruovat zásadní problém, a to jak byly jednotlivé postoje ve východoněmecké společnosti rozloženy.

Hlavními prameny byly tak práce renomovaných německých historiků, kteří se věnují otázce východoněmecké disentu. Mezi ně patří především Ehrhart Neubert, Rüdiger Wenzke, Stefan Wolle, Bernd Eisenfeld a Ilko-Sascha Kowalczuk. Jejich práce představují v současné době základní zdroje v problematice Pražského jara a NDR, o které se opírají ostatní historici, kteří se tímto tématem zabírají.

Dalším významným zdroj představovaly materiály takzvané Anketní komise (*Enquete-*

---

³ WOLLE, Stefan. *Der Traum von der Revolte : Die DDR 1968*. Berlin, 2008. s. 237.

Kommission), která se v letech 1992 až 1998 věnovala zpracování dějin NDR. Velmi užitečným zdrojem se dále ukázaly být soubory archivních dokumentů z prací Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v rámci ediční řady *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-70*. Při snaze zrekonstruovat veřejné postoje byla často využívána práce Marka Allinsona *Politics and Public Opinion in East Germany, 1945 – 1968*.

1. NDR v období před Pražským jarem

Chceme-li sledovat vliv Pražského jara na NDR, je potřeba se nejdříve podívat na stav východoněmeckého státu a jeho společnosti v roce 1968 včetně vývoje, který tomuto roku bezprostředně předcházel.

Rok 1968 nebyl v NDR důležitý pouze díky událostem Pražského jara v sousedním Československu. Významnou událostí bylo také přijetí nové ústavy dne 6. dubna. Schválení ústavy lidovým hlasováním představovalo významný vnitropolitický i zahraničněpolitický úspěch pro vládnoucí SED, zdůrazněný tím, že poprvé od roku 1949 existovala na volebních lístcích volba ANO – NE, a přesto se pro ústavu vyslovilo přes 94% obyvatel.⁴ Nejdůležitějším bodem nové ústavy byl hned její první článek, který potvrdil NDR jako socialistický stát s vedoucí úlohou SED.

Do této doby nebyla SED s výjimkou nepokojů v roce 1953 nikdy výrazněji vystavena bezprostřednímu vnitropolitickému nebezpečí. Oficiální politická opozice neexistovala a disent nehrál významnější roli. Díky silné pozici bezpečnostních složek se úspěšně dařilo udržovat společnost v konformitě.

Přes tuto zdánlivě klidnou situaci se ale šedesátá léta vyznačovala právě snahou SED po větší vnitropolitické i zahraničněpolitické legitimitě, která pramenila hlavně z existence dvou německých států. Právě permanentní vystavení konkurenci SRN bylo pro SED největším problémem a hrozbou. Především rostoucí rozdíly v životní úrovni obou států hrály v neprospěch SED a podkopávaly její pozici. SED jen stěží obhajovala svůj socialistický experiment před veřejností, která měla možnost bezprostředního srovnání s hospodářským zázrakem u svého západního souseda. Po roce 1953 se podruhé výrazněji odrazila frustrace obyvatel s režimem na přelomu 60. let. Obranou reakcí byla výstavba Berlínské zdi v srpnu 1961. Ta sice na jednu stranu dále zkompromitovala SED a její režim, na druhou stranu ale také upevnila její vnitropolitickou pozici a vytvořila manévrovací prostor pro konsolidaci státu.

Tento prostor umožnil především změny ve vztahu SED a společnosti. Historik Ulrich Mähler to charakterizoval tak, že zatímco dříve přistupovala SED ke společnosti s

---

⁴ ALLINSON, Mark. *Politics and Popular Opinion in East Germany : 1945 – 1968*. Manchester, 2000. s. 145.

myšlenkou „kdo není s námi, je proti nám“, nový přístup byl přesně opačný a zněl „kdo není proti nám, je s námi“.⁵ Tento postoj se především v první polovině šedesátých let projevil v určitém uvolnění ekonomické a kulturní sféry, k čemuž nepochybně přispělo také celkové uvolnění v socialistickém bloku pod taktovkou Chruščova a jím nastoleného procesu destalinizace. Na druhou stranu tento postoj ale vedl k dalšímu posílení bezpečnostního aparátu státu. Mezi léty 1961 a 1968 tak stoupl počet spolupracovníků Ministerstva pro státní bezpečnost (*MfS, Stasi*) o více než 50% z 23 525 spolupracovníků na 36 555.⁶

V létě 1963 vyhlásilo prezidium ministerské rady takzvaný Nový ekonomický systém plánování a vedení (NÖSPL), který měl přinést zlepšení neutěšené hospodářské situace v NDR. Stěžejní myšlenkou byla snaha zefektivnit výkonnost plánovaného hospodářství poskytnutím větší samostatnosti a odpovědnosti na samotné podniky.⁷ Hospodářská reforma skutečně dosáhla ve svých počátcích úspěchu. Již v následujícím roce vzrostla produktivita práce o 7% a v dalších dvou letech se pak nárůst pohyboval kolem 5%.⁸ Životní úroveň i celková vybavenost domácností zbožím dlouhodobé spotřeby se zlepšila.⁹

Také v oblasti kultury znamenal rok 1963 určitý obrat k liberálnějšímu přístupu státu. Značného uvolnění se dostalo především ve státní politice k mladé generaci a jejich kultuře. Na pronikání západní kultury nemělo již být nahlíženo tak kriticky, naopak některé její prvky byly akceptovány. K jisté liberalizaci došlo ale i v mnoha dalších kulturních odvětvích. Například kritičtí písničkáři, jako byl např. Wolf Biermann, mohli volně vystupovat a při svých koncertech plnili posluchači kulturní domy a sály. Byly také vydávány knihy, o kterých bylo do té doby nemyslitelné, že by se objevily na prodejních pultech. V polovině šedesátých let se tak zdálo, že se NDR konečně podařilo vystoupit ze stínu berlínské zdi a dosáhnout jisté bezprecedentní stability.¹⁰

Liberální experiment měl ale velmi krátké trvání. Stejně jako v Sovětském svazu, kde se po nahrazení Chruščova Brežněvem v roce 1964 opět prosadil striktně konzervativní

---

⁵ MÄHLERT, Ulrich. *Kleine Geschichte der DDR*. 5. vyd. München, 1998. s. 105.

⁶ GIESEKE, Jens. *Die hauptamtlichen Mitarbeiter der Staatsicherheit : Personalstruktur und Lebenswelt 1950 – 1989/90*. Berlin, 2000. s. 554.

⁷ MÄHLERT. s. 104.

⁸ WEBER, Hermann: *Die DDR 1945-1990*. 2. Aufl. München, 1993. s. 61.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ MÄHLERT. s. 106.

kurz, se i do NDR záhy vrátil konzervativní přístup. V očích některých vládnoucích špiček zašel nový kurz příliš daleko. Na 11. plénu centrální komise NDR v prosinci 1965 tak byly v podstatě zrušeny liberální politiky vyhlášené o pár let dříve a byl nastolen přesně opačný kurz.

K tomuto obratu z velké části přispěly opětovné hospodářské problémy. Ukázalo se, že novému ekonomickému systému velmi brzy začal docházet dech. Naplánované cíle se neselekávaly s realitou a hospodářská výkonnost opět upadala. Bylo více než příznačné, že druhá fáze hospodářského programu NÖSPL vyhlášeného koncem roku 1965, viděla jako lék na hospodářské problémy intenzivnější centralizaci hospodářského plánování.¹¹ Vysněné zlepšení ekonomické situace se tak nedostavilo, hospodářský systém se vrátil zpět do své rigidity.

Ve stejném duchu se nesly také změny v kulturní politice. Erich Honecker konstatoval ve své zprávě Politbyru na zmíněném 11. sjezdu, že je potřeba skoncovat se škodlivými tendencemi ve filmech, televizním vysílání, divadelních hrách a literatuře, které šíří skepticismus a nemorálnost.¹² Proti kritikům režimu jako byl již zmíněný písničkář Wolf Biermann nebo profesor Robert Havemann bylo opět přísněji zasahováno.

Nejpozději od tohoto partajního sjezdu SED tak lze sledovat odlišný vývoj NDR a ČSSR, který vyvrcholil v roce 1968. Zatímco v Československu neustále nabíraly na síle reformní procesy, které pak vyústily v Pražské jaro, vrátily se poměry v NDR zpět do své nehybnosti. „*Média byla stále vystavena ostrážitě kontrole kompetentních orgánů a umělci si mohli nechat o svobodné tvorbě jen zdát. Mládež byla vystavena programu výchovy socialistického člověka a Erich Honecker se neustále snažil dotáhnout své tažení proti rockové hudbě k vítěznému konci.*“¹³

Před referendem o nové ústavě se konaly v obcích veřejné debaty, takzvané *Volksausprache*. Zápisy z těchto debat slouží jako zajímavý zdroj tehdejších nálad ve společnosti. Při debatách se pouze výjimečně objevovaly komentáře k politickému systému jako celku či k vyzdvihovanému zakotvení vedoucí úlohy SED.¹⁴ Naopak

---

¹¹ WEBER. s. 62.

¹² Tamtéž. s. 64.

¹³ VILÍMEK, Tomáš. Reakce východoněmeckého obyvatelstva na ideje a potlačení Pražského jara v roce 1968. In BLAŽEK, Petr (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha, 2005, s. 291.

¹⁴ ALLINSON. s. 140.

nejčastěji diskutovanými tématy byly špatná hospodářská situace, omezení cestování, osobní svoboda, svoboda tisku, náboženská tolerance a také německá otázka.¹⁵ To na jedné straně svědčí o tom, že došlo ke smíření společnosti s domácí politickou situací. Na straně druhé to ale poukazuje na určité pochybnosti uvnitř společnosti o samotných základních principech, na kterých SED stavěla svoji moc.

Lze tedy konstatovat, že v šedesátých letech došlo v NDR k určité konsolidaci systému. Je ovšem též zapotřebí zmínit, že svých hlavních cílů SED nedosáhla. Postoje obyvatelstva byly spíše konformistické a k ideologickému přesvědčení nedošlo. Stejně jako před rokem 1961 se lidé zajímali především o své každodenní problémy a zůstávaly politicky pasivní. Došlo k rezignaci společnosti a k akceptaci rolí. SED, její masové organizace a státní aparát plnily své funkce a nebyly vážněji ohrožovány. Bylo tak dosaženo jakési nestabilní stability. Ta se ale opírala o společnost, kterou se nepodařilo ve větší míře přesvědčit o správnosti a výjimečnosti světového socialistického systému, ani o nebezpečí, které mělo představovat západní Německo, čímž by se SED podařilo legitimovat nejen rozdělení Německa ale především i své vlastní mocenské postavení.¹⁶ Této stabilitě tak chyběly základy, které by umožňovaly její dlouhodobé fungování. Jak následující text ukáže, události roku 1968 plně odhalily její křehkost.

---

¹⁵ Tamtéž. s. 141.

¹⁶ Tamtéž. s. 135.

2. Pražské jaro v NDR do invaze 21. srpna 1968

Události v ČSSR získávaly odezvu v NDR pouze pozvolna. Intenzita, se kterou společnost na situaci reagovala od ledna až do léta 1968, měla vzrůstající tendenci a přirozeně odrážela zrychlující se spád událostí Pražského jara. Důležitou roli při vytváření vztahu východoněmecké veřejnosti k Pražskému jaru přitom sehrál přístup k informacím o situaci v ČSSR.

2.1 Informovanost východoněmecké společnosti o událostech Pražského jara

Veřejnost trpěla především v prvních měsících nedostatkem informací z oficiálních státních zdrojů. Jediným zdrojem informací tak bylo zpravodajství západoněmeckého rozhlasu a televize, které o situaci v Československu naopak intenzivně informovaly.¹⁷ Oficiální státní sdělovací prostředky se totiž zpočátku o reformních procesech v sousedním Československu nevyjadřovaly. Byla nařízena přísná informační abstinence, která se ale již v březnu ukázala jako neudržitelná právě díky vlivu západoněmeckého zpravodajství.¹⁸ Možnost, že by veřejnost získávala zprávy o situaci pouze ze západoněmeckých zdrojů, představovala pro SED větší hrozbu, než kterou představovala varianta odstoupit od své dosavadní politiky mlčenlivosti a podávat alespoň omezené informace o československém vývoji. Druhým impulsem pro změnu pak byly studentské nepokoje v Polsku, které se „přidaly“ k československým událostem a jen posílily neudržitelnost stávajícího postoje.¹⁹

Východoněmecké informační vakuum bylo prolomeno 11. března, kdy se objevily první informace o vývoji v ČSSR ve večerní televizní relaci. Na televizní reportáž poté navázal deník Neues Deutschland o den později.²⁰ Především bylo zdůrazněno znepokojení některých stranických organizací nad nejednotným postojem členů ÚV KSČ publikovaných v tisku a nad rozsahem veřejně diskutovaných otázek. Ve stejném

---

¹⁷ NAVRÁTIL, Jaromír; VONDROVÁ, Jitka et al. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : prosinec 1967 – červenec 1968*. Brno, 1995. s. 70.

¹⁸ Tamtéž. s. 70.

¹⁹ Tamtéž. s. 70.

duchu bylo vytvářeno zpravodajství i nadále. Výsledkem byla tvrdá, a do značné míry efektivní, mediální kampaň východoněmeckých médií vůči Pražskému jaru.

V rámci této mediální kampaně byly účelově zpracovávány především materiály ČTK a Rudého práva. Ze zpráv byly vybírány především kritické a konzervativní hlasy a naopak byly vypouštěny zprávy, které informovaly o demokratizačním procesu v ČSSR.²¹ Zároveň byl vydán pro pracovníky tisku, rozhlasu a televize zákaz k návštěvě československého zastupitelského úřadu a Domu československé kultury. V případě, že byli novináři od těchto institucí pozváni, mohli přislíbit účast pouze v případě, že návštěva byla schválena příslušným šéfredaktorem.²²

Kampaň ve východoněmeckém tisku vůči procesům v ČSSR postupně sílila. V květnu 1968 byly na pokyn vedení SED svolávány celoredakční schůze. Na těchto schůzích byla novinářům vysvětlována situace v ČSSR. Novináři byli informováni, že v Československu nadále postupuje kontrarevoluce a že komunistická strana už ztratila kontrolu nad situací. Bylo také vydáno nařízení, že novináři nesmí o situaci publikovat žádné vlastní materiály. Publikovány mohly být pouze oficiální informace ADN (*Algemeiner Deutscher Nachrichtendienst*) a citovány směly být pouze varovné hlasy.²³

Kromě informací z médií obou německých republik existoval ještě další velmi důležitý informační kanál, kterým byly výpovědi východoněmeckých obyvatel, kteří Československo v tomto období osobně navštívili. Československo a především Praha se stala přibližně od poloviny 60. let oblíbeným cílem turistů z NDR.²⁴ Praha lákala především studenty a intelektuály svým bohatým kulturním životem a kosmopolitním nádechem.

V první polovině roku 1968 vzrostl počet turistů z NDR v Československu v porovnání se stejným obdobím roku 1967 o 46 procent. Vrcholu dosáhl jejich počet v červenci, kdy přijíždělo do ČSSR nebo jí projíždělo 80 000 až 90 000 turistů z NDR týdně.²⁵ Zvýšený zájem o ČSSR, který se zdaleka netýkal pouze studentů a intelektuálních kruhů, je připisován právě Pražskému jaru. Lidé se chtěli na vlastní oči přesvědčit o vývoji

---

²⁰ Tamtéž. s. 67.

²¹ Tamtéž. s. 71.

²² Tamtéž. s. 69.

²³ Tamtéž. s. 225.

²⁴ NEUBERT, Ehrhart. *Geschichte der Opposition in der DDR 1949 – 1989*. Berlin, 1997. s. 163.

²⁵ EISENFELD, Bernd. Hoffnung, Widerstand, Resignation : Die Auswirkungen des Prager Frühlings und seiner Zerstörung in der DDR. *Deutschland Archiv*. 2004, roč. 36, č. 5. s. 792.

událostí, o kterém slyšeli z médií a v rozhovorech. Navíc chtěli využít příležitostí, které jim volnější československý režim nabízel. Československo se v roce 1968 stalo v očích obyvatel NDR svobodnou zemí a představovalo pro ně alternativu za nedostupný západ. „V Praze [v létě 1968] mohl člověk sedět s kytarou na ulici, aniž by byl obtěžován příslušníky veřejné bezpečnosti. Člověk zde mohl potkat mladé lidi z celého světa a mohl si s nimi svobodně povídat, aniž by se musel obávat, že na následujícím rohu bude kontrolována jeho totožnost... To bylo něco vzrušujícího a nového pro návštěvníky ze smutné země na severu.“²⁶ Obyvatelé NDR se v Praze také mohli setkat s přáteli ze západního Německa a často také využívali příležitosti pořídit si západoněmecký tisk a knihy.²⁷

Někteří turisté z NDR ale necestovali do Československa jenom z těchto důvodů. Další důvod vytvářely spekulace u veřejnosti, že se otevrou hranice mezi ČSSR a SRN. Někteří lidé tak doufali, že se jim naskytne jedinečná možnost vycestovat přes Československo do západního Německa.²⁸ Mezi lidmi se také rozšířila fáma, že je možné v Praze na rakouském konzulátu získat bez problémů povolení k výjezdu do Rakouska, odkud už by nebylo složité vycestovat do SRN. Objevily se také zaručené zprávy, že československo-rakouská hranice je v podstatě volně otevřená.²⁹

Návštěvy německých turistů, kteří se o své dojmy po návratu dělili s přáteli a známými, znamenaly pro SED nežádoucí a jen těžko kontrolovatelný informační kanál. To jen posilovalo obavy z infiltrace československých idejí. Již v březnu 1968 bylo zaznamenáno, že se stát snaží omezit turistické cesty do ČSSR. Například cestovní kanceláře, které organizovaly velikonoční zájezdy do ČSSR, nepravdivě informovaly, že zájezdy jsou již vyprodané. Kromě organizovaných zájezdů se také zpřísnil výběr žadatelů a omezovala se individuální turistika do ČSSR.³⁰

Informace, které obyvatelstvo NDR získávalo o Pražském jaru z různých informačních zdrojů, zákonitě působily na společnost zmatačným dojmem. Výše zmíněné informační kanály přinášely vlastní interpretaci vývoje v Československu. Existovaly zde polárně

---

²⁶ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 148.

²⁷ NEUBERT. s. 163.

²⁸ ALLINSON. s. 148.

²⁹ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 150.

³⁰ NAVRÁTIL; VONDROVÁ. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : prosinec 1967 – červenec 1968*. s. 71.

odlišné zpravodajství v podání SRN a NDR. Televize, tisk a rozhlas NDR byl pod silnou řízenou propagandou státních složek a také informace poskytované televizí a rozhlasem SRN byly do jisté míry ideologicky zbarvené, i když s přesně opačnou konotací. Dalším zdrojem byly „zaručené“ informace v rozhovorech s přáteli, známými, či například s kolegy na pracovišti. V tomto „informačním mixu“ bylo velice složité se orientovat.

To způsobilo, že od samého počátku v lednu 1968 až do období po invazi bylo východoněmecké obyvatelstvo o celém Pražském jaru informačně desorientováno. Pro veřejnost bylo obtížné vytvořit si na situaci vlastní ucelený názor. Výsledkem pak bylo široké názorové spektrum na československý vývoj ve východoněmecké společnosti, který bude popsán v dalších částech textu.

2.2 Postoj SED k Pražskému jaru

„V rozhovorech se jednoznačně oceňuje způsob, jakým došlo ke změně ve vedení naší strany... Zaznamenali jsme též názor, že průběh a výsledky pléna jsou důkazem vyspělosti a vnitřní síly KSČ... Prozatímní reagance zdejších představitelů (...) je krajně opatrná a zdrženlivá. Zřejmě se čeká na další vývoj, především na vládní prohlášení a formulování čs. stanoviska k nejdůležitějším problémům. Jistou nervozitu vyvolává západoněmecké zpravodajství o vývoji v ČSSR, zejména řada tvrzení o možných změnách v čs. politice vůči SRN.“³¹

Tak informoval československý velvyslanec v NDR V. Kolář ve své depeši z 10. ledna 1968 o prvních ohlasech na lednové plénum ÚV KSČ v řadách stranických a státních představitelů NDR. Již z prvních reakcí je možné vyčíst určitou nervozitu uvnitř SED a obavy z dalšího vývoje. NDR se stala velmi rychle jedním z hlavních kritiků československých reformních procesů v rámci východního bloku. To dokládá také fakt, že SED působila jako organizující a zvací strana při první schůzce takzvané „pětky“³², která se sešla v březnu 1968 v Drážďanech a která měla za cíl řešit znepokojující vývoj v ČSSR.

Negativní postoj vedení SED k Pražskému jaru vyplýval ze dvou hlavních obav. Za

---

³¹ Tamtéž. s. 34.

³² SSSR, NDR, Polsko, Maďarsko, Bulharsko.

prvé, že by se Československo mohlo stát vnitropolitickým vzorem pro východoněmeckou veřejnost. To by vytvářelo riziko, že by se reformní proces mohl přesunout i do NDR.

Druhá příčina vyplývala ze zvláštní geopolitické pozice NDR. SED znepokojovala potenciální možnost nezávislejší zahraniční politiky ČSSR, především vůči SRN, což bylo vnímáno jako bezprostřední ohrožení existence NDR. SED, která musela v této době čelit nově nastolené východní politice kabinetu Williho Brandta, nahlížela na jakékoli navazování kontaktů spřátelených zemí s SRN s paranoickou nedůvěrou. Vedení SED od samého počátku spojovalo situaci v ČSSR s otázkou východní politiky a vztahu mezi oběma německými státy.³³ Nedůvěru vzbuzovaly také kontakty československých politiků se členy západoněmecké SPD (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*), o kterých intenzivně referoval československý tisk.³⁴ V kritice ze strany SED vůči Pražskému jaru bylo často poukazováno právě na fakt, že reformní procesy jsou řízeny z SRN. Tento názor vyjádřil Walter Ulbricht mimo jiné také při jednáních vedených 12. srpna v Karlových Varech, kdy Dubčekovi sdělil: „*Vaše lednová usnesení spadají do doby psychologické války imperialismu pod heslem nové východní politiky. A je pochopitelné, že západní propaganda využila obtíží, které máte, pro svou antisocialistickou propagandu a politiku.*“³⁵ Často byla vyslovována obava, že ČSSR bude následovat Rumunsko a stejně tak naváže diplomatické styky se SRN.³⁶

Názor, že vývoj v Československu byl od samého počátku řízen ze západu, se stal hlavním bodem oficiální kritiky ze strany SED. Vedení SED hlásalo názor, že se v ČSSR rozšiřují pod hesly demokratizace a liberalizace antisocialistické síly a že se země stala obětí západoněmecké propagandy, jejímž cílem bylo získat Československo na svoji stranu. Velmi názorně byl shrnut postoj vedení SED k situaci v Československu v dopise PB ÚV SED předsednictvu ÚV KSČ ze 4. července 1968: „*Obracíme Vaši pozornost na to, že orgány západoněmeckého imperialismu vedou za pomoci antisocialistické propagandy a hesel nepřátelských skupin v ČSSR široce založenou*

---

³³ SCHROEDER, Klaus. *Der SED-Staat : Partei, Staat und Gesellschaft 1949-1990*. München, 1998. s. 184.

³⁴ Tamtéž. s. 184.

³⁵ NAVRÁTIL; VONDROVÁ. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : červenec – srpen 1968*. Brno, 1996. s. 184.

³⁶ NAVRÁTIL; VONDROVÁ. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : prosinec 1967 – červenec 1968*. s. 67.

mezinárodní kampaň (...) Cílem je, aby místo ČSSR opřené o spojenectví se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy nastoupilo opět bezmocné, buržoazní, na západním monopolním kapitálu závislé Československo. Tato politika západoněmeckého imperialismu, prováděná za účelem podkopání s námi spřáteleného bratrského československého státu, je současně namířena proti životním zájmům Německé demokratické republiky.³⁷ Vedení SED tak nahlíželo na Pražské jaro jako na ideologickou krizi a výsledek celkové politické slabosti. Kritika z její strany byla pouze výjimečně namířena na jednotlivce, vždy se spíše zaměřovala na širší problémy.³⁸

Po jakési úvodní vyčkávací fázi, která trvala od počátku ledna 1968, se v březnu kritika SED vůči vedení KSC přiosťřila. Zlomovým momentem byla jednání stranických špiček v Drážďanech 23. března. Po tomto setkání SED začala se silnou veřejnou kampaní proti reformním procesům v Československu, do které zapadala i již výše zmíněná mediální kampaň.³⁹ Tato kampaň sledovala dva hlavní cíle. Prvním cílem bylo zabránit rozšíření idejí Pražského jara mezi širší veřejnost v NDR. Druhým cílem pak bylo využít dané situace a kompromitovat SRN jako původce a režiséra kontrarevolučních procesů v ČSSR.

SED se kriticky vyjadřovalo proti rozšíření svobody tisku v ČSSR, proti kontaktům se západoněmeckými institucemi a osobami a také proti rehabilitaci obětí represí a partajních čistek v 50. letech.⁴⁰ Vedení KSC bylo také obviňováno, že se snaží o socio-demokratizaci (*Sozialdemokratisierung*) strany. Sám Ulbricht byl na konci Pražského jara pevně přesvědčen, že vedení KSC chtělo stranu ideologicky a politicky zdiskreditovat a přetransformovat ji na stranu sociálně-demokratickou.⁴¹

To, co tedy v počátku bylo pouze vyčkáváním a bedlivým pozorováním, jakým směrem se bude situace v Československu vyvíjet, se postupně změnilo v silnou a otevřenou kritiku. Pokračující reformní procesy v dalších měsících potvrdily v očích vedení SED její obavy. Neochota vedení KSC podřídit se nátlaku spřátelených zemí a rozšiřující se

---

³⁷ Tamtéž. s. 258.

³⁸ WOLLE, Stefan. Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling. *Aus Politik und Zeitgeschichte*. 1992, č. 36. s. 36.

³⁹ PRIESS, Lutz; WILKE, Manfred. Die DDR und die Besetzung der Tschechoslowakei am 21. August 1968. *Aus Politik und Zeitgeschichte*. 1992, č. 36. s. 27.

⁴⁰ SCHROEDER. s. 185.

⁴¹ PRIESS; WILKE. s. 33.

sympatie s Pražským jarem v německé společnosti pak vedly k dalšímu přitvrzení kurzu v posledním měsíci Pražského jara.

Za další zlomový moment je označována schůzka šéfů stran Pětky ve Varšavě ve dnech 14. a 15. července, které se Praha odmítla zúčastnit. Po tomto setkání se krize dostala již do fáze otevřeného konfliktu s vedením KSC. SED reagovala vytvořením speciální operativní skupiny, jejímž cílem byla zřejmě příprava vojenské intervence v ČSSR.⁴² V NDR byla spuštěna propagandistická kampaň, která ve společnosti rozšiřovala názor, že Varšavská smlouva obsahuje článek legalizující i vojenský zákrok v členské zemi z „politických důvodů“.⁴³ Ve stejném období byly zaznamenány snahy zabránit nepohodlnému vysílání Československého rozhlasu na území NDR. Na vlnách rozhlasu byl spuštěn silný rušící zdroj, který prakticky znemožnil jeho poslech.⁴⁴ Bylo také rozhodnuto zahájit speciální vysílání po rádiu Dresden v českém a slovenském jazyce. Vysílání bylo oficiálně namířeno proti západoněmecké propagandě a proti vměšování západoněmeckých skupin do vnitropolitických záležitostí Československa a jejich ovlivňování.⁴⁵

Kroky, které SED podnikla v posledním měsíci před intervencí tak byly vyvrcholením osmiměsíčního stupňování nespokojenosti z nežádoucího vývoje v sousedním státě. Jejich smyslem již bylo připravit si půdu jak navenek tak především vnitropoliticky pro plánovaný zásah do vnitropolitických záležitostí ČSSR.

2.3 Vliv Pražského jara na východoněmeckou společnost do 21. srpna 1968

Dne 21. července 1968 vydal dopisovatel ČTK P. Günsberg tajnou zprávu o dezinformaci obyvatelstva NDR. Ve zprávě se píše: „*Dezinformace obyvatelstva NDR o vývoji v ČSSR (...) je značná. Většina lidí získává informace z obou dostupných zdrojů (rozhlas a televize NDR a SRN) a z tisku NDR, část obyvatelstva ještě také ze stranických informací a z rozhovorů. Výsledek se řídí stupněm vzdělání a stranické*

---

⁴² Tamtéž. s. 28.

⁴³ NAVRÁTIL; VONDROVÁ. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : prosinec 1967 – červenec 1968.* s. 335.

⁴⁴ Tamtéž. s. 336.

⁴⁵ PRIESS, Lutz; KURAL, Václav; WILKE, Manfred. *Die SED und der Prager Frühling 1968.* Berlin, 1996. s. 207.

*příslušnosti, minimálně příslušnosti třídní.*⁴⁶ Tento citát dobře charakterizuje, jakým způsobem byly ve východoněmecké společnosti polarizovány názory na vývoj v Československu a jak byly vytvářeny. Jak již bylo zmíněno výše, důležitou roli sehrály sdělovací prostředky, jejich výběr a jejich následná vlastní interpretace. Ta závisela na řadě, především subjektivních, faktorů. Faktory jako například vlastní negativní či pozitivní zkušenosti s režimem, stranická příslušnost, vzdělání, názory přátel a známých z rozhovorů, či případně vlastní návštěva Prahy, ovlivnily, jakým informacím jednotlivec věřit chtěl, pokud tedy vůbec měl o informace o vývoji Pražského jara zájem.

Především je potřeba zdůraznit, že většina obyvatelstva v NDR zůstávala v této době dlouhodobě politicky pasivní a zajímala se spíše o své každodenní problémy,⁴⁷ než o sledování zahraničně politických problémů. Fenomén Pražského jara se ale ukázal natolik významným, že i přes tuto silnou pasivitu si získal přinejmenším v části východoněmecké společnosti velkou pozornost. Pražské jaro se stalo postupně široce diskutovaným tématem. Názory veřejnosti prošly během osmi měsíců do srpnové invaze také svým vývojem, přičemž od samotného počátku Pražského jara až do jeho konce se objevovaly odmítavé postoje i sympatizující hlasy, které volaly po podobných změnách v NDR.

Události, které probíhaly v Praze, evokovaly u mnohých, především starších generací, špatné zkušenosti s podobnými obrodnými pokusy v 50. letech. Lidé tak často vyjadřovaly obavy, že „*se antisocialistické elementy příliš rozšíří, což by v určitém případě mohlo vést k podobné situaci jako v Maďarsku v roce 1956*“.⁴⁸ Ostatně také samotné vedení SED často srovnávalo situaci v ČSSR se situací v Maďarsku. Již v březnu SED přirovnala situaci k maďarskému předrevolučnímu vývoji v roce 1955⁴⁹ a například v již výše zmíněném dopise předsednictvu ÚV KSČ z července 1968 konstatoval Ústřední výbor SED, že propaganda prostřednictvím rozhlasu, televize a tisku se v ČSSR svým charakterem neliší od vysílání v době maďarské kontrarevoluce.⁵⁰

---

⁴⁶ NAVRÁTIL; VONDROVÁ. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : prosinec 1967 – červenec 1968.* s. 335.

⁴⁷ ALLINSON. s. 134.

⁴⁸ EISENFELD. s. 791.

⁴⁹ NAVRÁTIL; VONDROVÁ. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : prosinec 1967 – červenec 1968.* s. 257.

⁵⁰ Tamtéž. s. 258.

K vzpomínkám na maďarský rok 1956 se přidávaly také „vlastní“ zkušenosti z potlačených protestů v Berlíně v roce 1953. V pozdější fázi Pražského jara, kdy už se i ve společnosti rozšířily zvěsti, že nevyhnutelně dojde v ČSSR k vojenskému zásahu, se k pesimistickým zkušenostem s protesty v 50. letech přidaly také traumatické zkušenosti z válečných let. Vzpomínky na válečná léta byly stále příliš čerstvé, než aby nenaháněly strach z nového konfliktu při představě vojenského zásahu v sousední zemi.

Pesimistický názor na úspěch Pražského jara postupně získával na váze, tak jak se konflikt mezi ČSSR a státy východního bloku v čele se SSSR vyostřoval. Výsledkem bylo, že koncem července již mnoho lidí bylo přesvědčeno, že celý československý proces bude ukončen sovětskou invazí.⁵¹ Příkladem může být záznam v archívech MfS, který popisuje případ z 23. července 1968, kdy byly v berlínském metru objeveny podomácku vyrobené letáky s textem „*Die Sowjetunion will in der CSSR die Macht übernehmen*“ - Sovětský svaz chce převzít moc v ČSSR.⁵²

Není možné se domnívat, že s Pražským jarem solidarizovala většina společnosti. Svoji roli přitom nehrálo pouze dogmatické přesvědčení v režim SED a jeho kritickou propagandu vůči československým událostem, ani to nebyl rozšířený pesimismus, že reformní pokusy postihne stejný osud jako snahy v jiných zemích východního bloku o desetiletí dříve. Mnoho obyvatel východního Německa bylo také přesvědčeno v tradiční ekonomickou zaostalost Československa a Polska. V jejich očích byly problémy v těchto zemích výsledkem právě této zaostalosti.⁵³ Část obyvatelstva také nahlížela kriticky na snahy ČSSR navázat bližší vztahy s SRN. Mnoho lidí se stavělo kriticky vůči západoněmeckému kapitalismu a také k jeho přátelskému vztahu s USA, které byly označovány jako agresor v probíhající vietnamské válce.⁵⁴

Historici, kteří se problematikou vlivu Pražského jara v NDR zabývají, především zdůrazňují, že přinejmenším na část společnosti působilo Pražské jaro fascinujícím dojmem a vyvolávalo naděje na změnu, který se v německé historiografii vžil pod pojmem „*Hoffnungsträger*“ (nositel naděje). Pražské jaro jako *Hoffnungsträger* nezastřežovalo jednotný názorový postoj, nicméně pro něj bylo charakteristické jisté

---

⁵¹ ALLINSON. s. 146.

⁵² EISENFELD. s. 793.

⁵³ ALLINSON. s. 148.

⁵⁴ Tamtéž.

přesvědčení, že události probíhající v ČSSR, jsou nadějí na lepší budoucnost. Pojem lepší budoucnosti ale různé skupiny obyvatelstva interpretovaly různě.

Lidé s nižším vzděláním solidarizovali s ČSSR především proto, že se jednalo o odklon od socialismu, tak jak to interpretovala oficiální propaganda NDR.⁵⁵ Sympatie k Pražskému jaru nepramenily z ideologického přesvědčení. Byly především výrazem nespokojenosti s životní úrovní a se zaostáváním za západem. Hlavně mladé nejvíce lákala myšlenka tržní ekonomiky.⁵⁶ „*Domnívají se, že to přibližuje jednotné Německo, což – jakkoli to surově zní – ztotožňují se západoněmeckou životní úrovní. Zdá se, že těchto lidí je velmi mnoho. Kdyby takovou životní úroveň zaručoval socialismus, byli by pro socialismus.*“⁵⁷

Pro vzdělanější kruhy byly sympatie s idejemi Pražského jara především ideologického rázu. Stejně jako v ČSSR viděly v československých procesech naději na třetí cestu, která by byla odpovědí na dogmatický socialismus i západoevropský kapitalismus.⁵⁸ Tito lidé byli přesvědčeni, že také v NDR může být nahrazen starý socialismus novou lepší variantou a že obdobný vývoj je v NDR nejen možný, ale že je jen otázkou času.⁵⁹ Tyto názory se neomezovaly pouze na studenty a inteligenci, ale sdíleli je i někteří straničtí příslušníci.⁶⁰ Kromě důvěry v nový systém lidé sympatizovali také s československou cestou jako se způsobem jak reformovat stranické struktury. Objevovaly se názory, že protesty zdola, které proběhly například v Polsku, nemají šanci na úspěch na rozdíl od československého přístupu shora.⁶¹ Ačkoli většina sympatizantů nepomýšlela na úplné odstranění režimu, převládal mezi nimi kritický postoj k východoněmeckému režimu, jehož nápravu by měly sjednat obdobné změny jako v ČSSR.⁶²

Pražské jaro evokovalo dále naděje, že by se mohlo stát modelem pro NDR v oblasti kulturní politiky. Nebyli to pouze umělci, kteří s československou kulturní politikou

---

⁵⁵ NAVRÁTIL; VONDROVÁ. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : prosinec 1967 – červenec 1968*. s. 335.

⁵⁶ ALLINSON. s. 147.

⁵⁷ NAVRÁTIL; VONDROVÁ. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : prosinec 1967 – červenec 1968*. s. 335.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ NEUBERT. s. 163.

⁶¹ WOLLE. *Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling*. s. 39.

sympatizovali, ale také mladí lidé. Stefan Wolle na tehdejší situaci vzpomíná následovně: „*Divadla, koncerty a umělecké výstavy v československém hlavním městě se staly legendárními. Člověk považoval za velké štěstí, pokud se mu přes známosti podařilo získat vstupenky do Laterny Magiky nebo do Divadla Na zábradlí*“.⁶³

Jak již bylo řečeno, Pražské jaro si sympatie ve východoněmecké společnosti získávala postupně. MfS ještě v polovině března 1968 uklidňovalo ve své zprávě pro členy Politbyra, že do těch chvil nebyly zaznamenány žádné projevy sympatizující s událostmi v ČSSR a v Polsku.⁶⁴ V jiné zprávě, která vyšla přibližně o týden později, ale na druhou stranu MfS upozornilo, že diskuse a vyjadřování názorů o událostech v Československu se zintenzivňují, přičemž nárůst zájmu lze vysledovat především mezi studenty, intelektuály a umělci. MfS ve zprávě také ale shrnulo, že nárůst negativních diskusí je malý a je omezen pouze na malý počet jedinců. V zaregistrovaných diskusích pak byly vyjadřovány souhlasné reakce především na československé snahy o demokratizaci a liberalizaci a dále požadavky na „větší svobodu“, především co se týče cestování do SRN, zachování stávkového práva v nově navrhované ústavě, kulturní svobody, svobody výměny informací a vyjadřování. Zpráva dále pokračovala informací, že je zaznamenán rostoucí zájem o vysílání Rádia Praha a že se objevují kritické ohlasy na zpravodajství východoněmeckého tisku o událostech v ČSSR. Přes všechny tyto sympatizující reakce, ale prý nebylo nebezpečí, že by se něco podobného jako v ČSSR mohlo stát také v NDR.⁶⁵

Československé události si nejrychleji v NDR získaly sympatie na univerzitách, a to jak mezi studenty, tak i u vyučujících. MfS zaznamenala několik případů, kdy se vyučující na univerzitách „nevhodně či nepřátelsky“ vyjadřovali na svých hodinách, přičemž se odvolávaly na procesy probíhající v Československu.⁶⁶ Zřejmě v reakci na studentské demonstrace v Polsku byla vypracována na konci března zpráva, která se speciálně zabývala právě protisystémovými projevy na univerzitách a školách.⁶⁷ Zpráva mimo jiné konstatovala zvýšený zájem studentů o cestování do ČSSR. I v dalších měsících se

---

⁶² WENZKE, Rüdiger: *Staatsfeinde in Uniform? : Widerständiges Verhalten und politische Verfolgung in der NVA*, Berlin, 2005. s. 200.

⁶³ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 148.

⁶⁴ EISENFELD. s. 791.

⁶⁵ WOLLE. *Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling*. s. 37.

⁶⁶ EISENFELD. s. 791.

⁶⁷ Tamtéž.

bezpečností složky zaměřovaly právě na „kontrarevoluční projevy“ mezi mládeží a studenty. Ve spisech MfS je popsáno množství případů, kdy byli studenti stíháni i za pouhé náznaky sympatií s Pražským jarem.

Od května diskuse ve společnosti o vývoji v ČSSR znatelně vzrostly, přičemž se rozšířila z univerzit i mezi další vrstvy společnosti.⁶⁸ Novým impulsem byl Akční program KSČ z počátku dubna. MfS se znepokojením musela konstatovat, že výrazně vzrostla sledovanost západoněmecké televize a rozhlasu i poslechovost německého vysílání Rádia Praha.⁶⁹ Nadále také rostl zájem u veřejnosti o návštěvu Československa. Jedním z vrcholů projevů sympatie s Pražským jarem v NDR před 21. srpem byl případ bývalého člena SED profesora Roberta Havemanna. Havemann silně sympatizoval s reformními snahami v ČSSR. Protože svůj postoj nemohl v NDR veřejně vyjádřit, obrátil se na zahraniční média. Dne 21. května zveřejnil časopis Svět v obrazech Havemmanův článek, ve kterém podpořil reformní procesy v ČSSR a požadoval demokratizaci socialistických systémů také v ostatních zemích.⁷⁰ Článek byl následně otištěn také v západním tisku.⁷¹

Když se 30. července konalo zasedání politbyra ÚV SED, bylo na něm konstatováno: *„Bylo zaznamenáno, že v některých krajích NDR, zejména v těch, které těsně sousedí s Československem, byl zjištěn jistý vzrůst nezdravých nálad mezi inteligencí a mládeží, ale také mezi řemeslníky. Živěji zaznívají zejména hlasy, abychom se ‘podívaly, co by se dalo podle vzoru Československa zavést v NDR’, a také se dát cestou ‘větší svobody a demokracie’.*“⁷² Tato zpráva dokumentuje, jakým způsobem se změnil vztah východoněmecké veřejnosti k Pražskému jaru. Zatímco zpočátku oslovily jeho ideje pouze studenty a inteligenci, začátkem léta se na něj odvolávaly také ostatní vrstvy společnosti. Tento posun se později ještě názorně odrazil ve skladbě protestujících ve dnech po invazi. Na druhou stranu tato sebevědomá formulace poukazuje spíše na to, že počet sympatizantů se sice zvyšoval, ale SED si přesto byla jista, že situaci má pevně ve svých rukou.

---

⁶⁸ Tamtéž. s. 792.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ PRIESS; KURAL; WILKE. s. 139.

⁷¹ Tamtéž. s. 140.

⁷² NAVRÁTIL; VONDROVÁ. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : červenec – srpen 1968.* s. 36.

Pražské jaro si tedy během necelých osmi měsíců postupně získalo v NDR velké sympatie, a to jak mezi obyvatelstvem, tak i na některých nižších úrovních SED. Přesto ale nedošlo v této souvislosti až do invaze v NDR k žádným větším akcím veřejnosti. Nebyly zaznamenány žádné větší protesty nebo významnější formy protestu vůči režimu SED.⁷³ Přesto ale za první půlrok roku 1968 zaregistrovala MfS 1 749 nevyjasněných případů, které měly za cíl vyjádřit sympatie s československým reformním kurzem nebo kritizovaly dezinformační politiku SED a dogmatický postoj NDR k situaci.⁷⁴ Na první pohled vysoké číslo, ale s přihlédnutím na paranoickou pečlivost východoněmeckých bezpečnostních složek nelze tento údaj přeceňovat. Lze ale konstatovat, že se Pražské jaro již před invazí významně zapsalo do myslí obyvatel NDR.

---

⁷³ PRIESS; KURAL; WILKE. s. 142.

⁷⁴ EISENFELD. s. 793.

3. Vliv Pražského jara v NDR po intervenci 21. srpna 1968

Na rozdíl od váhavého přístupu východoněmeckých médií v počátcích Pražského jara se zpráva o invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa rozšířila prostřednictvím zpravodajství v médiích velmi rychle, a to již 21. srpna 1968. V oficiálním stanovisku SED byla intervence vysvětlována jako bratrská pomoc, pro kterou se země Varšavské smlouvy rozhodly poté, co o ni byly požádány přímo z ČSSR.⁷⁵ Zprávu o žádosti o pomoc rozšířila tisková agentura ADN v 5.45 ráno.⁷⁶ Ta pak byla spolu s oficiálním vysvětlením vstupu vojsk, které vydala sovětská tisková agentura TASS, vysílána od 6 hodin ráno v hodinových intervalech v rozhlasu.⁷⁷

První reakce byly ve znamení obrovského šoku pro ty, kteří spojovali s Pražským jarem naděje na demokratizaci strnulého východoněmeckého systému. I v nejširší veřejnosti vyvolala vojenská operace nelibost a někdy dokonce strach z nového válečného konfliktu.⁷⁸ Přes oficiální vysvětlení intervence bylo mnoha lidem rychle jasné, že se o bratrskou pomoc nejednalo. Z „alternativního“ zpravodajského zdroje, tedy z vysílání západoněmeckého rozhlasu a televize, se lidé měli možnost dozvědět odlišnou verzi. Mnoho lidí nad oficiální verzi přinejmenším pochybovalo.

Šok nezpůsobil jenom fakt náhlého násilného ukončení reformních pokusů. Svoji roli sehrálo v očích veřejnosti i to, že se na vojenských operacích podílela také NDR. Dnes je již známé, že se východoněmecké jednotky na invazi přímo na území Československa podílely pouze minimálně a že naprostá většina jednotek zůstala v záloze v příhraniční oblasti. V rámci tehdejší oficiální propagandy byla ale šířena zpráva, že také vojska NDR se na operacích přímo účastní.⁷⁹ Dokonce byly vysílány pravidelné reportáže o příslušnících NVA, která plní své povinnosti na území Československa.⁸⁰

Myšlenka obsazení části Československa německými jednotkami vracela veřejnosti

---

⁷⁵ WENZKE. s. 205.

⁷⁶ WOLLE. *Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling*. s. 40.

⁷⁷ Tamtéž. s. 40.

⁷⁸ NEUBERT. s. 164.

⁷⁹ NEUBERT. s. 163.

⁸⁰ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 153.

nepříjemné vzpomínky na Hitlerovo obsazení příhraničních oblastí o 30 let dříve.⁸¹ Objevily se i obavy o životy vojáků NVA, kteří se podíleli na invazních manévrech.⁸² Přesto ale situace v NDR zůstala ve dnech po vojenském zásahu na první pohled klidná. Zdálo se, že události zemi jen sotva vyrušily z poklidu horkých letních prázdnin a že bezpečnostní složky mají situaci pevně ve svých rukou. V této souvislosti bývá často citována ironická věta Stefana Wolle: „*Nur an den Badestränden kam es zu größeren Menschenversammlungen.*“⁸³ – *K většímu shlukování lidí docházelo jen na plážích.* Přes tento pesimistický pohled je dnes již zřejmé, že k protestům proti invazi docházelo, přičemž jejich počet a formy zdaleka neodpovídaly zdánlivé konformitě veřejnosti. Protesty proti invazi byly mnohem větší, než se původně předpokládalo.⁸⁴ Svědčí o tom především četné záznamy Stasi, které díky tehdejší pečlivé práci jejich příslušníků dnes umožňují historikům hodnotit reakce společnosti v tehdejší době. Práce Stasi byla vždy ovlivněna až paranoickým úsilím zabránit i sebemenšímu projevu nesouhlasu se systémem a následně jej pečlivě zdokumentovat. Zejména při hodnocení celkových počtů protestů, je proto potřeba hodnotit informace z těchto zdrojů s určitým nadhledem. Zřejmě ne každý prohřešek, který bezpečnostní složky spojily s protesty proti invazi, musel opravdu sledovat významný protestní záměr. Přesto ale nabízejí hodnotné informace, především co se týče forem protestů a informací o protestujících. Studie odtajněných archivů především ukázaly velkou rozmanitost projevu nesouhlasu s intervencí. V následujícím textu jsou charakterizovány jejich nejčastější formy.

3.1 Formy protestů proti vojenské invazi do ČSSR

Zdaleka nejčastější formou protestu byla výroba a šíření letáků. Letáky vyjadřovaly ve většině případů sympatie s československými reformami či přímo s Dubečkem. Často byly namířeny také přímo proti samotné invazi. V mnoha případech charakterizovaly vojenský zásah jako „fašistickou invazi“ a situaci dávaly do souvislosti se vstupem

---

⁸¹ ALLINSON. s. 151.

⁸² WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 157.

⁸³ WOLLE. *Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling*. s. 36.

⁸⁴ WENZKE. s. 206.

nacistických jednotek na československé území v roce 1938.⁸⁵ Objevovaly se také požadavky na stáhnutí vojenských jednotek z území Československa.⁸⁶

Obdivuhodné bylo, s jakými primitivními technikami si museli autoři letáků při jejich výrobě vystačit. K dispozici neměli vymoženosti dnešních moderních technologií. Ve většině případů byly letáky vytvářeny za pomoci jednoduchých dětských tiskárniček nebo byly psány jednoduše rukou. Jen v samotném Berlíně bylo v období mezi 21. srpnem a 8. zářím zajištěno bezpečnostními složkami 3 528 protestních letáků.⁸⁷ Při uvážení, jak časově náročná byla jejich výroba a že se rozhodně nemohlo jednat o celkový počet letáků, které byly vyrobeny a které se dostaly do rukou veřejnosti, není možné toto číslo považovat za bezvýznamné.

Letáky byly distribuovány na ulici nebo do poštovních schránek. Objevily se i případy, kdy byly jednoduše vyhozeny z okna na rušnou ulici.⁸⁸ Bohužel pro jejich výrobce se ukázal tento způsob protestu jako velice riskantní. Zvýšená bezpečnostní opatření ve dnech po invazi ponechávaly jen malou šanci, že by se jejich autory nepodařilo vypátrat. V mnoha případech byli viníci dopadeni ještě při činu. Ve zprávě MfS z konce září 1968 bylo konstatováno, že celkem v 63% případů, přičemž ve všech vážnějších akcích se podařilo bezpečnostním složkám pachatele vypátrat.⁸⁹

Nejznámějším případem šíření protestních letáků se stal případ skupiny mladých lidí, ve které byly také děti vysokých stranických funkcionářů. Ve skupině byly mimo jiné oba synové Roberta Havemanna, syn náměstka ministra kultury a dcera ředitele Institutu marxismu-leninismu. Tato skupina byla dopadena pracovníky Stasi při pokusu distribuovat protestní letáky v noci z 21. na 22. srpna.⁹⁰ Případ, ve kterém účinkovaly děti tak prominentních činníků, si získal u veřejnosti velkou pozornost. Bylo na něj některými nahlíženo jako „na důkaz morálního bankrotu režimu SED“.⁹¹

Druhým nejrozšířenějším veřejným výrazem nesouhlasu bylo psaní hesel na zdi budov, nádražních hal, na mosty, v metru či na ulice. Obsah hesel byl obdobný jako u letáků. Solidarizovaly s ČSSR, s Dubečkem nebo byly zaměřeny proti SED, Ulbrichtovi, MfS

---

⁸⁵ EISENFELD. s. 795.

⁸⁶ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 160.

⁸⁷ Tamtéž. s. 159.

⁸⁸ EISENFELD. s. 795.

⁸⁹ WOLLE. *Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling*. s. 43.

⁹⁰ Tamtéž. s. 41.

⁹¹ Tamtéž.

nebo jednoduše proti komunismu obecně. Objevily se například následující nápisy: „My chceme Dubčeka!“, „Svobodu pro Dubčeka“, „Ulbricht to prase“, „Vivat Dubček!“⁹², „Svobodné volby v NDR“, „Ať žije 17. červen“, „Rusové pryč z Prahy“⁹³, „Okupanti pryč z ČSSR“, „Walter zrádce, ať žije Dubček“, „komunistické svině“ nebo „Pryč s Rusy“.⁹⁴

Z výše zmíněné zprávy MfS, která hodnotila situaci od invaze do 8. září, vyplývá, že v Berlíně se objevilo na 212 místech celkem 272 hesel spojených s potlačením Pražského jara.⁹⁵ Na rozdíl od šíření letáků se ukázal tento způsob protestu jako bezpečnější. Stasi konstatovala, že k 26. září se podařilo objasnit autora protestních nápisů pouze ve 12% případů.⁹⁶ Jedním z nejznámějších případů se stala hesla, která byla napsána na silnici číslo 96 mezi Postupimi a Rostockem v noci na 28. srpna. Obrovskými písmeny zde stály hesla o délce 17 metrů s nápisy „*Es lebe Dubček!*“, „*Bravo CSSR*“ a „*DDR-Scheiße*“.⁹⁷

Výše zmíněné způsoby protestu byly do značné míry anonymní. Jejich nositelé si sice uvědomovali, že se vystavují velkému riziku dopadení, ale na druhou stranu zde také byla šance, že akce zůstane bez postihu. Tato šance však neexistovala v případech, ve kterých lidé odmítali podepisovat rezoluce podporujících okupaci v ČSSR.

Předkládání těchto rezolucí k podpisu v podnicích, školách, univerzitách nebo například ve vojenských jednotkách nebylo nic jiného než inscenovaná kampaň ze strany SED, která sledovala dvojí cíl. Masovým podepisováním si na jedné straně SED zajišťovala ospravedlnění vojenského zásahu, kdy mohla poukázat na širokou podporu veřejnosti. Na druhou stranu nabízela bezpečnostním složkám vhodnou příležitost identifikovat „potenciální nepřítelé“, za které byli považováni ti, kteří se odmítli podepsat.⁹⁸ V archivech Stasi existují četné případy, kdy celé skupiny zaměstnanců odmítly rezoluce podepsat, nicméně celkový rozsah těchto podpisových akcí je do současné doby

---

⁹² WENZKE. s. 207.

⁹³ KOWALCZUK, Ilko-Sascha. Wer sich nicht in Gefahr begibt... : Protestaktionen gegen die Intervention in Prag und die Folgen von 1968 für die DDR-Opposition. In HENKE, Klaus-Dietmar; STEIBACH, Peter; TUCHEL, Johannes (ed.). *Widerstand und Opposition in der DDR*. Köln, 1999. s. 261.

⁹⁴ VILÍMEK. s. 299.

⁹⁵ WOLLE. *Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling*. s. 43.

⁹⁶ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 160.

⁹⁷ EISENFELD. s. 795.

⁹⁸ Tamtéž. s. 796.

neznámý a jen těžko interpretovatelný.⁹⁹ Nicméně, je jasné, že tímto odvážným způsobem vyjádřily tisíce lidí svůj nesouhlas se zásahem v ČSSR a že v mnoha těchto případech doplatili tito lidé za své činy ve svém dalším studiu či pracovní kariéře.¹⁰⁰

Kromě podpisových akcí byly ve dnech po invazi často pořádány v podnicích propagandistické schůze, kde se straničtí funkcionáři snažili pracovníkům vysvětlit oprávněnost vojenského zásahu. Objevily se případy, kdy na těchto schůzích docházelo ke slovním výpadům proti invazi či dokonce k jejich bojkotu. Bojkot se přitom netýkal pouze jednotlivců, ale naopak se často jednalo o velké skupiny zaměstnanců. Například v podniku Kabelwerk Oberspree v Berlíně odmítlo na protest účast na schůzi 3000 zaměstnanců a v podniku VEB Metallgusswerk Waren se schůze zúčastnilo pouze 28 z 240 zaměstnanců.¹⁰¹ V berlínské mlékárně GHG Molkerei Greifswalder Strasse spolupracovníci Stasi zaznamenali, jak se pracovníci „štvavým způsobem vyjadřovali o opatření pěti socialistických států. Uráželi mimo jiné soudruha Waltera Ulbrichta a řekli, že by přispěli na pomoc kontrarevoluci v ČSSR, pokud by k tomu měli možnost.“¹⁰²

Mezi další způsoby protestů, které se objevily ve větší míře, patří například předávání protestních rezolucí československému velvyslanectví v Berlíně, pod které se podepsaly tisíce lidí.¹⁰³ K velvyslanectví a Domu československé kultury navíc jako výraz solidarity přinášeli lidé květiny.¹⁰⁴ Skromným protestem, který se ale vyskytoval poměrně často, bylo vyvěšení československé vlajky na znamení solidarity.¹⁰⁵

Zvláštní příležitostí pro obdobnou formu protestu se stala výstava československého spotřebního zboží v Berlíně, která se konala od 24. října do 10. listopadu. Její návštěvníci zde měli příležitost vyjádřit své dojmy z výstavy v návštěvní knize. Jak ale zjistili spolupracovníci MfS, přibližně 50 procent zápisů v knize mělo „dvojsmyslný nebo negativní charakter“.¹⁰⁶

V některých městech došlo v prvních dnech po invazi také ke spontánním demonstracím. Počty demonstrujících se ale pohybovaly ve většině případů řádově

---

⁹⁹ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 160.

¹⁰⁰ KOWALCZUK. s. 262.

¹⁰¹ EISENFELD. s. 796.

¹⁰² WOLLE. *Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling*. s. 42.

¹⁰³ NEUBERT. s. 165.

¹⁰⁴ NAVRÁTIL, Jaromír; VONDROVÁ, Jitka. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : září 1968 – květen 1970*. Brno, 1997. s. 254.

¹⁰⁵ Tamtéž.

v desítkách a ve všech případech byly velmi rychle rozpuštěny.¹⁰⁷ K jedné z největších spontánních manifestací došlo v Erfurtu, kde se 24. srpna sešlo 150 až 200 mladých lidí. Při policejním zásahu bylo zatčeno 36 účastníků.¹⁰⁸ V Mühlhausenu se například sešlo při demonstraci před budovou krajského zastoupení SED kolem 180 lidí.¹⁰⁹

Dne 24. září byla vydána zpráva o počtu zadržených v souvislosti s událostmi. Do tohoto data bylo předběžně zadrženo 578 lidí a dalších 429 bylo předvedeno. To znamená, že se téměř 1 000 lidí ocitlo na kratší či delší čas ve vazbě. S 980 z nich bylo zahájeno přípravné řízení a v době vydání zprávy bylo ještě 794 lidí zadržováno.¹¹⁰

MfS zaregistrovala v období mezi 21. srpnem a 14. září celkem 2 129 „protestních akcí“. Bylo zajištěno 7 587 distribuovaných letáků a dalších 2 900 letáků ještě před jejich rozšířením. Celkem bylo zjištěno 1 690 protestních nápisů, 294 dopisů a anonymních telefonátů.¹¹¹

Pokud sledujeme protesty z teritoriálního hlediska, je možné vysledovat, že větší počet protestních akcí byl v příhraničních oblastech než v hlavním městě, jak by se mohlo očekávat. To alespoň vyplývá ze statistik o zatčených osobách v souvislosti s 21. srpnem. Nejvíce lidí bylo zatčeno v Karl-Marx-Stadtu (174) a až za ním následoval Berlín (158), Lipsko (118) a Drážďany (94). Nejméně případů bylo zaznamenáno v Suhlu a Chotěbuzi (18).¹¹²

Z výčtu nejčastějších způsobů protestu a také ze statistik z archivů MfS jasně vyplývá, že v naprosté většině případů se jednalo o akce jednotlivců. Jen ve velmi výjimečných případech se objevily pokusy o organizovaný protest. Pouze 74 protestních projevů bylo hodnoceno bezpečnostními složkami jako organizované.¹¹³ Akce většího masového charakteru se tak nevyskytly. Přestože nedošlo k žádným masovým projevům nespokojenosti, protestní akce ale podle všeho odrážely veřejné mínění a pocity většiny obyvatel v zemi.¹¹⁴

---

¹⁰⁶ KOWALCZUK. s. 261.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 160.

¹⁰⁹ Tamtéž. s. 164.

¹¹⁰ Tamtéž. s. 162.

¹¹¹ WENZKE. s. 211.

¹¹² WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 163.

¹¹³ WENZKE. s. 211.

3.2 Struktura protestujících proti vojenské invazi do ČSSR

Jak již bylo řečeno, noc z 20. na 21. srpna představoval zásadní zlom ve vztahu východoněmecké společnosti k Pražskému jaru. Do 20. srpna se sympatie s Pražským jarem odrazily v podstatě pouze do četných diskusí. Invaze sice znamenala pro některé takový šok, že je přiměla vyjádřit svoji frustraci veřejným protestem, mnoho sympatizantů ale zůstalo nečinnými. Někteří naopak situace dokonce oportunisticky využili.

Ze statistik archivů MfS je možné vysledovat sociální strukturu protestujících po invazi. Níže uvedené statistiky sice uvádějí všechny trestně stíhané ve spojení s událostmi v ČSSR za celý rok 1968. Nicméně se dá předpokládat, že podíl trestně stíhaných osob v souvislosti s Pražským jarem v období do invaze je na celkovém počtu minimální. Až projevy solidarity ve formě protestů po 21. srpnu častěji končily trestním stíháním. Tyto statistiky je tedy možné pro daný účel využít, přičemž pohled na ně je velice zajímavý.

Tabulka 1: Statistika o věkovém složení trestně stíhaných osob v souvislosti s událostmi Pražského jara za rok 1968.¹¹⁵

Věk pachatelů	Počet	Podíl v procentech
Pod 16 let	53	4,5
16 – 17	202	17,0
18 – 20	262	22,0
21 – 24	205	17,2
25 – 29	169	14,2
30 – 34	110	9,3
35 – 44	93	7,8
Nad 45	95	8,0
Celkem	1189	100

¹¹⁴ ALLINSON, s. 151.

¹¹⁵ KOWALCZUK, s. 263.

Tabulka 2: Statistika o sociální příslušnosti trestně stíhaných osob v souvislosti s událostmi Pražského jara za rok 1968.¹¹⁶

Sociální příslušnost	Počet	Podíl v procentech
Školák / Student	85	8,5
Dělník / řemeslník	844	84,2
Vedoucí / mistr	13	1,3
Řídící pracovník	3	0,3
Člen zem. Družstva	40	4,0
Intelektuál	17	1,7
Celkem	1002	100

Z těchto dvou statistik vyplývají dvě zásadní charakteristiky. Protestující byli přibližně z tří čtvrtin mladí lidé do 30 let a z naprosté většiny se jednalo o lidi zaměstnané na nižších pozicích nebo o učně.

To, že se na protestech podíleli především mladí, nepřekvapuje. Je to běžným jevem při většině krizí, revolucí nebo protestních akcí. Idealistické myšlenky vždy působí především na mladou generaci, která má obvykle větší sklony odolávat společenské konformitě. Mladí lidé jsou ochotní pro účel protestu podstoupit větší riziko, než starší generace. Určitou roli v tomto případě mohl sehrát také fakt, že mladší generace v sobě nenesly trpkou přímou zkušenost z potlačených protestů z 50. let v NDR a Maďarsku.

Více překvapuje nízký podíl studentů a intelektuálů na protestech. V jejich případě se hovoří o jejich selhání.¹¹⁷ V měsících před invazí to byly právě tyto dvě skupiny obyvatelstva, které byly nejvíce fascinovány událostmi v Československu a idejemi Pražského jara. Po 21. srpnu ale jejich solidarita nenašla veřejného vyjádření. Až na některé výjimky, jako byl například Robert Havemann, Wolf Biermann nebo Stefan Heym, většina prominentních osobností kulturních a intelektuálních kruhů mlčela nebo dokonce oportunisticky zákrok proti Pražskému jaru bránila.¹¹⁸ Podíl studentů byl pouhých 8,5%.

Vyvstává otázka, proč byl jejich podíl tak nízký. Pasivita patrně vycházela ze strachu

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ EISENFELD. s. 803.

z případných následných problémů. Postihy v podobě exmatrikulace z univerzity nebo nepřipuštění k maturitě byly následky, které měnily člověku zásadně jeho budoucnost. U studentů přispěl k pasivitě zřejmě i čas letních prázdnin. Můžeme spekulovat, že pokud by invaze přišla v období semestrální výuky, byla by reakce studentů silnější s organizovaným a masovým charakterem.

Přes nízký podíl studentů ale nelze hovořit o klidné situaci na univerzitách. Na počátku září 1968 vládla na univerzitách přinejmenším napjatá atmosféra.¹¹⁹ Celkem bylo v souvislosti se srpnovými událostmi vedeno na vysokých školách 127 kárných řízení, přičemž některá skončila i zatčením.¹²⁰ Navíc v mnoha případech, která by mohla vést ke kárnému řízení, se studenti rozhodli odejít dobrovolně, aby tak předešli budoucím problémům. S negativním zápisem v kádrových aktech by se mohla zcela rozplynout jakákoli možnost budoucí kariéry. Mnoho studentů se také snažilo vyjádřit svoji frustraci jinými bezpečnějšími způsoby, například obecnou kritikou na studijní podmínky.¹²¹

3.3 Protesty proti vojenské invazi uvnitř SED a NVA

Již bylo zmíněno v druhé kapitole, že fascinace myšlenkou „socialismu s lidskou tváří“ dosáhla i do řad členů SED. Přestože se do protestů nezapojil zdaleka tak vysoký počet členů strany jako v roce 1953, vývoj po 21. srpnu ukázal, že ideje Pražského jara si získaly silné sympatie i v řadách SED. Je třeba ale upozornit, že se v žádném případě nejednalo o funkcionáře na vysokých stranických postech ale naopak hlavně o řadové členy. I zde platilo, že většina těch, kteří se odhodlali vyjádřit veřejně svůj nesouhlas, byli dělníci a řemeslníci (*Arbeiter*). A naopak, že podíl intelektuálů a studentů byl nízký. Například v Lipsku ze 169 potrestaných soudruhů bylo 93 dělníků a pouze 31 příslušníků inteligence a 6 studentů.¹²² Podle jedné ze zpráv pro vedení SED z prosince 1968 bylo téměř 40% stranických členů, se kterými bylo vedeno kárné řízení, klasifikováno jako „*Arbeiter*“.¹²³

---

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 193.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž. s. 194.

¹²² WOLLE. *Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling*. s. 44.

¹²³ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 181.

Celkem u 3 358 členů strany bylo nařízeno řízení z důvodu zjištěného nekonformního chování či protistranického vystupování v souvislosti s událostmi v ČSSR.¹²⁴ Celkem 1087 případů skončilo stranický trestem, přičemž 278 osob bylo ze strany vyloučeno nebo vyškrtáno.¹²⁵ To je zcela jistě nezanedbatelné číslo. Pokud jej však porovnáme s celkovým počtem členů SED, který v roce 1968 činil 1,8 milionu členů¹²⁶, je jasné, že tento počet nelze ani přeceňovat. Navíc z těchto 1087 případů připadá více než pětina na prohršky v NVA.¹²⁷

Odmítavé postoje uvnitř samotné NVA patří k těm nejzajímavějším projevům nesouhlasu s invazí v NDR. Kromě neuposlechnutí rozkazu se staly nejčastější formou protestu veřejná vyjádření proti samotné akci, proti Sovětskému svazu a také proti NDR.¹²⁸ Názor, že se nejedná o proklamovanou bratrskou pomoc, ale naopak o neoprávněné vměšování do záležitostí suverénního státu, se v jednotkách velice rychle rozšířil. Jedna ze zpráv z 22. 8. konstatuje, že v některých případech sympatizovali příslušníci armády s nepřítelem, odmítali zákrok a vyjadřovali se pomlouvačně vůči Sovětskému svazu a NDR a že poslech západního vysílání a šíření nepřátelských argumentů se objevil na všech služebních úrovních.¹²⁹ Zajímavé bylo, že odmítavé názory nezastávali pouze vojáci, ale že byly rozšířeny i mezi vyššími hodnostmi.¹³⁰

Časté byly případy, kdy vojáci dali již předem najevo, že v případě nasazení proti ČSSR odmítnou použít své zbraně. V jednotkách se objevovalo srovnání akce s obsazením československých oblastí v roce 1938 a s německou okupací obecně. Jeden z poddůstojníků se například k situaci vyjádřil takto: „*Nevystřelím ani ránu, neboť nechci být jako mnoho jiných za druhé světové války pověšen jako válečný zločinec.*“¹³¹ Objevily se i případy, kdy vojáci chtěli využít příležitosti a pokusili se utéci přes Československo do SRN. Tyto pokusy však byly neúspěšné, protože československé úřady vydávaly tyto dezertéry zpět do NDR.¹³² Za svoji odvahu, se kterou vyjádřili tito

---

¹²⁴ EISENFELD. s. 802.

¹²⁵ KOWALCZUK. s. 264.

¹²⁶ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 181.

¹²⁷ KOWALCZUK. s. 263.

¹²⁸ WENZKE. s. 214.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž. s. 215.

¹³² Tamtéž.

lidé i přes své členství v armádě nesouhlas s invazí, často tvrdě zaplatili. Především pro důstojníky znamenala degradace či propuštění z armády tvrdý společenský pád.

Téměř třetina příslušníků NVA byla členy nebo kandidáty SED, přičemž sem patřila drtivá většina důstojníků.¹³³ Podle zprávy NVA z listopadu 1968 bylo zaznamenáno celkem 234 stranických řízení z důvodu nekonformního chování v souvislosti s událostmi v ČSSR, z nichž 94 skončilo stranickými tresty (důtky, vyloučení) a 140 stranickými výchovnými opatřeními.¹³⁴

3.4 Důvody pro relativní klid ve východoněmecké společnosti ve dnech po 21. srpnu 1968

Z analýzy reakcí a protestů po intervenci tedy vyplývá, že existovalo velké množství spontánních protestů, ale přesto situace v NDR zůstala relativně klidná. Vystává tedy otázka, proč tomu tak bylo. Jak je možné, že ve společnosti, která tak silně sympatizovala s Pražským jarem, nedošlo k ostřejším reakcím?

Je jasné, že východoněmecké bezpečnostní složky již dopředu počítaly s možnými nepokoji. Zároveň měly dostatek času se na situaci po invazi dobře připravit. Již od 29. července byly zrušeny pro pracovníky Ministerstev vnitra a Státní bezpečnosti veškeré dovolené, tak aby bylo možné dostat bezpečnostní složky v případě invaze co nejrychleji do nejvyšší pohotovosti.¹³⁵ Ta začala platit na obou ministerstvech od půlnoci z 20. na 21. srpna.¹³⁶ Spolupracovníci Stasi obdrželi nařízení zintenzivnit dozor a okamžitě informovat o všech zvláštních událostech a projevech nepřátelského chování.¹³⁷ Intenzita s jakou v tomto období zasahovali, daleko přesáhla 70. a 80. léta. Proti projevům, které by v následujících dvou dekadách byly tiše trpěny, bylo v období po invazi zasahováno s mnohem větší tvrdostí.¹³⁸ Tyto preventivní opatření zcela jistě přispěly k zabránění větších nepokojů. S jejich pomocí byly mnohé protesty odhaleny již ve svém zárodku.

Na další důvod poklidné situace posrpnových dní upozorňuje Kowalczyk. Ten

---

¹³³ Tamtéž. s. 229.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 156.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž. s. 41.

¹³⁸ WOLLE. *Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling*. s. 45.

poukazuje na odlišnou realitu existující v Československu a v NDR. Na rozdíl od NDR nebyly v Československu přítomny sovětské vojenské jednotky, které by dohlížely na pořádek v zemi. Československá společnost navíc nebyla zatížena přímou zkušeností s potlačením masivních protestů, jako tomu bylo v NDR v roce 1953. Většině lidí bylo jasné, že „*tanky, které do ČSSR musely teprve dorazit, potřebovaly v NDR stejně jako v červnu 1953 pouze vyjet z kasáren.*“¹³⁹ Ve společnosti vládlo přesvědčení, že nemůže dojít k žádné vnitropolitické změně, aniž by nedošlo ke změně zahraniční politiky SSSR.¹⁴⁰ Na tuto realitu reagovala většina společnosti ústupem do pasivity, a lidé se tak postavili k protestům pesimisticky, existoval strach z postihů.

Na to navazuje také myšlenka Wenzkeho. Ten zdůrazňuje, že ideje Pražského jara sice dokázaly oslovit velkou část společnosti, nicméně systémové změny, ke kterým v Československu došlo, byly přece jen příliš malé na to, aby přiměly východoněmeckou společnost k silnější reakci. Většina lidí zůstala jednoduše pasivní. Kladli si otázku, zda se vůbec vyplatí protestovat a riskovat přísné tresty, kvůli systému, který by byl snad lepší, ale přesto nadále socialistický.¹⁴¹

3.5 Srovnání protestů v NDR proti intervenci 21. srpna 1968

Za účelem hodnocení intenzity a povahy protestů, které proběhly jako reakce na invazi, bude v následujícím textu provedeno srovnání s reakcemi východoněmeckého obyvatelstva na události v Maďarsku v roce 1956, které se svoji povahou blížily československé krizi. Je samozřejmé, že maďarskou a československou krizi nelze tak jednoduše srovnávat. Krize se od sebe navzájem lišily nejen svým obsahem a průběhem události, ale především byly zasazeny do odlišných vnitropolitických i mezinárodních souvislostí. Přesto je ale následující stručné srovnání zajímavé a přináší nové pohledy pro zkoumání vztahu východoněmecké společnosti a Pražského jara.

Východoněmecké reakce v roce 1968 pak také budou srovnány s reakcemi v jiném sousedním státě, a to v Polsku.

---

¹³⁹ KOWALCZUK. s. 266.

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 267.

¹⁴¹ WENZKE. s. 239.

3.5.1 NDR a maďarská krize 1956

Reakce ve východoněmecké společnosti na události v Maďarsku byly podle všeho smíšené. Existoval souhlasný názor se zákrokem sovětských vojsk s poukázáním na to, že socialismus se musí chránit, větší část společnosti jej ale považovala přinejmenším za přehnanou reakci, v nejzazším za ilegální akt.¹⁴² Přesto ale došlo jen k minimálním protestům. Na rozdíl od roku 1968 se v tomto případě soustředily protesty především v intelektuálních a stranických kruzích.¹⁴³ Jednalo se především o lidi, kteří usilovali o zlepšení a zlidštění socialistického systému. Objevily se také případy protestních letáků a napsů, které měly především antisocialistický a antisovětský ráz, nebo takové, které volaly po stažení okupačních vojsk, svržení vlády či svobodných volbách.¹⁴⁴ Byly také zaznamenány případy, že někteří studenti jako symbol solidarity přicházeli do škol ve smutečním oblečení či v oblečení v kombinaci maďarské trikolóry.¹⁴⁵ Přes všechny tyto náznaky ale zůstala situace v NDR velmi poklidná a rychle se vrátila do normálu.¹⁴⁶ Podle všeho k tomu přispěl především příliš krátký časový odstup od tragických událostí v roce 1953. Opoziční potenciál v této době utrpěl především velkou emigrační vlnou do SRN a čistkami po dělnickém povstání o tři roky dříve. Roli sehrál i strach z nového válečného konfliktu způsobený napjatou mezinárodní situací kvůli souběžně probíhající Suezské krizi.

V roce 1956 bylo zaznamenáno celkem 2 007 případů vyloučení stranických členů. To je sice mnohem více než v roce 1968, nicméně ve většině případů to nebylo dávano do souvislosti s událostmi v Maďarsku a navíc toto číslo bylo menší než o rok dříve.¹⁴⁷ Podle všeho tak ani v rámci SED nedošlo k zásadním otřesům. Obdobná situace byla i v armádě. NVA propustila z důvodu nekonformního chování v souvislosti s maďarskými událostmi 22 členů včetně 5 důstojníků a kolem 200 členů bylo ze stejných důvodů prověřováno.¹⁴⁸

---

¹⁴² ALLINSON. s. 74.

¹⁴³ WENZKE. s. 103.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž. s. 104.

¹⁴⁶ ALLINSON. s. 76.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ WENZKE. s. 106.

3.5.2 Reakce polské společnosti na invazi do Československa 1968

Přestože na rozdíl od NDR byly vztahy Poláků k Československu dlouhodobě chladné, ideje Pražského jara se zvláště po březnových událostech setkaly v polské společnosti s velkými sympatiemi. Stejně jako SED také vedení v čele s Wladyslawem Gomulkou od počátku kritizovalo „kontrarevoluční“ charakter Pražského jara a bylo také jedním z největších zastánců vojenského řešení krize.

Polská společnost reagovala na zprávu o zásahu vojsk Varšavské smlouvy obdobně jako východoněmecká společnost. Také v Polsku převládal nesouhlas s invazí a většina společnosti pochybovala nad oficiálním vysvětlením, podle kterého byla intervence provedena na žádost československé vlády.¹⁴⁹ Stejně tak byly zaznamenány asociace s rokem 1938, obavy z možného nového válečného konfliktu a také názory, že se nejedná o vítězství, ale o porážku komunistického režimu.¹⁵⁰

Je zajímavé, že na rozdíl od NDR byl odpor v Polsku více podnícen faktem, že se na událostech aktivně účastnila i vlastní armáda. Mnohem více než v NDR se v polských protestech a kritice akcentovala spoluúčast národní armády na intervenci, na kterou se poukazovalo jako na národní hanbu a zdiskreditování země v očích světové veřejnosti.

Stejně jako v NDR se na možné nepokoje bezpečnostní složky včas a řádně připravily. V rámci takzvané akce „Podhale“ byly pečlivě kontrolovány reakce polské společnosti na intervenci.¹⁵¹ Díky stejně pečlivé dokumentaci existuje dnes velké množství archivních materiálů, které usnadňují bádání nad reakcemi polské společnosti. Z dosavadních výsledků bádání bylo zjištěno, že od intervence do konce září bylo zaznamenáno na 64 místech celkem 143 případů šíření letáků a na 49 místech více než 200 protestních nápisů spojených s událostmi v Československu.¹⁵² Uvažujeme-li, že letáky se ve většině případů objevovaly v několika nebo desítkách exemplářů¹⁵³, je zřejmé, že tato celková čísla výrazně zaostávají např. za statistickými počty letáků a nápisů jen v samotném Berlíně. Jak vyplývá z předcházejícího textu, v Berlíně bylo zajištěno přes 3

---

¹⁴⁹ KAMINSKI. s. 272.

¹⁵⁰ Tamtéž. s. 274.

¹⁵¹ Tamtéž. s. 272.

¹⁵² Tamtéž. s. 278.

¹⁵³ Tamtéž.

500 letáků a zaznamenáno přes 270 protestních nápisů. V celé NDR pak přes 10 000 kusů letáků a 1690 nápisů.

Ani polské protesty neměly masivní charakter a zůstaly pouze akcemi jednotlivců či malých skupin. Byly zaznamenány pokusy o svolání manifestace například ve Varšavě před sovětským zastupitelským úřadem, ale k žádné manifestaci v Polsku nedošlo.¹⁵⁴ V souvislosti s československými událostmi bylo do konce září 1968 zatčeno přes osmdesát osob, z nichž někteří byli uvězněni, a několik dalších stovek lidí bylo předvoláno k „preventivně-výchovným rozhovorům“.¹⁵⁵ V NDR se počet zadržených pohyboval kolem jednoho tisíce.

Stejně jako v NDR měly také protesty z intelektuálního prostředí poměrně malý význam. Výjimkou bylo například několik desítek osob z Polské akademie věd a z vysokých škol, které protestovaly tím, že ukončili své členství ve straně.¹⁵⁶ Nicméně na rozdíl od NDR, kde můžeme hovořit o plném selhání intelektuálů v posrpnovém období, je potřeba na obranu polských intelektuálů konstatovat, že jejich prostředí bylo výrazně zpacifikováno již po polských březnových událostech.

Z tohoto stručného přehledu je tak možné dojít k závěru, že polské reakce na intervenci byly zřejmě výrazně chladnější než v NDR. Reakce měly v podstatě podobný charakter a stejné formy, kdy se jednalo především o akce jednotlivců jako například šíření letáků či psaní protestních hesel na budovy, ale v mnohem menším počtu. Stejně tak počet zadržených byl výrazně nižší. Vlažná reakce polské veřejnosti se ostatně odrazila i na jednom z letáků z 31. srpna, který vyzýval polské občany následovně: *„Jestliže neodsoudíme tento odporný akt agrese, (...) svět připíše vinu celému polskému národu. To není možné připustit. Pochopili to Němci z NDR a distancují se od ničemného kroku svého vedení, proč by to neměli udělat Poláci?“*¹⁵⁷

V neposlední řadě je ale potřeba zmínit hrdinský protest Ryszarda Siwiece, jehož čin neměl v NDR obdoby. Ryszard Siwiec se 8. září na protest proti vojenské intervenci zapálil na dožínkách před zrakou 100 000 lidí včetně stranického vedení. Zemřel o 4 dny později. Díky úspěšné propagandě ale nedosáhl jeho protest zamýšleného cíle. Jeho čin

---

¹⁵⁴ Tamtéž. s. 284.

¹⁵⁵ Tamtéž. s. 289.

¹⁵⁶ Tamtéž. s. 280.

¹⁵⁷ Tamtéž. s. 279.

nebyl až do 90. let u širší veřejnosti znám jako protest proti vojenskému zásahu, ale jako čin šílence či alkoholika.¹⁵⁸

---

¹⁵⁸ Tamtéž. s. 285.

4. Dlouhodobé důsledky Pražského jara v NDR

Jakou roli sehrály události roku 1968 v dalších letech? Byl rok 1968 pro následující vývoj NDR výjimečný nebo byl jen dalším stupínkem, který posunul NDR o rok blíže k jejímu kolapsu?

4.1 Ideologické důsledky invaze

Přestože situace v NDR ve dnech po invazi zdaleka nebyla tak kritická jako v roce 1953 nebo 1961, jednalo se z ideologického hlediska o ještě těžší úder. Zatímco u předchozích dvou krizí bylo jasné, kdo je nepřítelem, v případě Pražského jara byla situace komplikovanější. Nyní byla paradoxně hlavním nepřítelem komunistická strana spřátelené sousední země v čele s komunistou, se kterým si navíc ještě před pár týdny Walter Ulbricht vyměňoval srdečné pozdravy. „*Psaní jeho [Dubčekova] jména na zed' byl najednou státní zločin, vyvěšení československé vlajky byla politická provokace.*“¹⁵⁹

Porážka Pražského jara se zcela jistě stala i porážkou socialistického bloku včetně NDR. Tu způsobila především další ztráta kredibility systému. Mnoho obyvatel NDR ztratilo v roce 1968 víru v socialistický systém. Pro mnohé byla intervence jen dalším důkazem nelidskosti systému. Východoněmecký spisovatel Rudolf Bahro ve svém interview z roku 1977 řekl: „*Vstup [vojsk] byl úder, který mě osobně poznamenal jako jakéhokoli zaangażovaného československého účastníka... V prvních hodinách a dnech po intervenci se ve mně navždy něco změnilo.*“¹⁶⁰

Jedním z nejdůležitějších výsledků událostí z 21. srpna pro NDR a ostatní země východního bloku bylo, že stranické vládnoucí špičky ovládl strach z reformem. Pražské jaro v podstatě znamenalo na dlouhé roky konec takových pokusů v rámci těchto zemí. V NDR skutečně s výjimkou let 1970 a 1971 již k žádné reformní snaze nedošlo. Namísto toho SED ještě více postavila svoji moc na pilířích kádrové politiky a bezpečnostního aparátu. „*Bezpečnostní a vojenský aparát, stejně jako s tím spojený*

---

¹⁵⁹ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 179.

¹⁶⁰ HERZBERG, Guntolf; SEIFERT, Kurt. *Rudolf Bahro : Glaube an das Veränderbare*. Berlin, 2002. s. 102.

*centralistický a kádrový systém, nabyly po intervenci na rozmachu a vytvořily páteř státu řízeného SED.*¹⁶¹

Paranoická snaha upevnění moci měla za následek, že zdroje, které byly potřebné pro hospodářský a společenský vývoj země, zůstávaly i v dalších letech v NDR omezené. To samozřejmě jen zvyšovalo rozdíl mezi potřebami a skutečností. Moc SED se tímto v dalších letech oslabovala a naopak východoněmecký disent i díky tomu mohl posilovat. Opírání se o bezpečnostní složky navíc jen dále přispívalo k ideologické distorzi režimu. *„Každé úspěšné pronásledování, každé stranické kárné řízení proti kritickým soudruhům a každý vyloučený student přiváděl režim blíže k jeho katastrofě. Slabiny, které vznikly 21. srpna 1968, vedly nakonec k podzimu 1989.*¹⁶²

4.2 Dlouhodobé důsledky Pražského jara na východoněmeckou společnost

Násilné ukončení Pražského jara se zcela jistě výrazně zapsala do mysli východoněmecké společnosti. Jak již bylo v předchozích kapitolách zmíněno, většina obyvatel sice skrytě s Pražským jarem sympatizovala a odmítala invazi, ale k žádnému většímu otevřenému protestu se neodhodlala. Naopak lze vysledovat opačný efekt. Podle Eisenfelda se po invazi většina občanů NDR stáhla ještě více do svého soukromí.¹⁶³ To jen dále přispělo k tomu, že se společnost ještě více apolitizovala, což by zdánlivě mohlo nahrávat SED, protože ta od společnosti již neočekávala ideologickou podporu, ale spíše konformitu. Přestože mnoho z těchto lidí o 15 let později začalo vstupovat do takzvaných *Fluchtbewegung*, či sami přímo podávali žádosti o vycestování ze země, těžko lze hledat významnější přímou souvislosti mezi rokem 1968 a jejich projevy nespokojenosti v 80. letech.

Rok 1968 zcela jistě změnil také poměry mezi intelektuály a umělci. Mnoho z těch, kteří nejdříve projevovali sympatie s Pražským jarem, ale po srpnových událostech oportunisticky vystupovali na podporu vojenského zásahu, se v očích veřejnosti morálně zdiskreditovalo. Naopak pro ty, kteří proti intervenci kriticky vystoupili, měl rok 1968 tvrdé následky. Mnoho z nich zaplatili za své jednání uvězněním nebo přinejmenším

---

¹⁶¹ EISENFELD. s. 805.

¹⁶² WOLLE. *Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling*. s. 45.

neustálým pronásledováním a perzekucí, jejímž terčem se nestali pouze oni samotní ale také jejich blízcí.

Pražské jaro také znamenalo zásadní úder pro východoněmecká média. Účelové zpravodajství o událostech v ČSSR, které tak silně kontrastovalo se zpravodajstvím západoněmecké televize a rozhlasu, jen přispělo k další ztrátě její kredibility. Roli zde přitom nehrál pouze obsah zpravodajství ale také kvalita. Zatímco západoněmecká média již od ranních hodin po invazi zařazovala do vysílání zvláštní zpravodajské vstupy a jejich reportéři telefonicky informovali přímo z místa dění o nejaktuálnějším vývoji dramatických událostí, omezovalo se východoněmecké vysílání pouze na strohé a úřednické informace, které předčítali hlasatelé pravidelného vysílání zpravodajských relací a které byly banálně zařazeny mezi další zprávy jako například příprava dětí na začátek školního roku.¹⁶⁴ „Československá krize znamenala bankrot zpravodajských médií NDR v očích veřejnosti a potvrdila dlouhodobý trend přiklání se k západnímu vysílání. To byl velice významný faktor před a během revoluce v roce 1989.“¹⁶⁵

4.3 Význam Pražské jara na vývoj disentu v NDR

Největší význam Pražského jara pro další období NDR lze hledat ve vývoji disentu. Objevují se názory, že právě sem sahají jeho kořeny. Rainer Eckert například tvrdí, že „rok 1968 a agrese údajně mírumilovných socialistických zemí proti spřátelené zemi může být považována v širším smyslu za datum zrození občanských hnutí v NDR, které v 70. letech nabíraly na síle...“¹⁶⁶

S podobným názorem, tedy že v roce 1968 lze vidět počátky opozičních hnutí dalších dvou dekád, přichází i řada dalších autorů, mimo jiné Kowalczuk¹⁶⁷ či Neubert. Posledně jmenovaný, který napsal jednu z nejobsáhlejších prací věnované východoněmeckému disentu, píše, že „mnoho lidí opozičních uskupení 80. let

---

¹⁶³ EISENFELD. s. 807.

¹⁶⁴ WOLLE. *Der Traum von der Revolte*. s. 198.

¹⁶⁵ ALLINSON. s. 154.

¹⁶⁶ ECKERT, Rainer. Opposition und Repression in der DDR vom Mauerbau bis zur Biermann-Ausbürgerung : 1961 – 1976. *Archiv für Sozialgeschichte*. 1999, č. 39. s. 380.

¹⁶⁷ KOWALCZUK. s. 268.

*poukazovalo na Pražské jaro a jeho potlačení. Označovali tyto události jako rozhodující impuls v jejich opozičních biografích.*¹⁶⁸

Například studenta teologie Ulricha Schachta přiměla invaze k jeho prvnímu individuálnímu protestu proti režimu, kdy protestoval sám před budovou Státní bezpečnosti ve Schwerinu. V roce 1970 se zúčastnil pokládání květin u hrobu Jana Palacha a byl vyhoštěn z ČSSR. Schacht se také stal členem východoněmecké CDU.¹⁶⁹ Ve své protestní činnosti dále pokračoval, za což si v roce 1973 vysloužil sedmiletý trest odnětí svobody.¹⁷⁰

Přesto ale u většiny disidentů vysloveně přímou souvislost mezi jejich činností a Pražským jarem můžeme hledat jen těžko. Jak upozorňuje Kowalczuk, jednalo se spíše o individuální a subjektivní vývoj, který u jednotlivců vytvořil předpoklady, které vůbec vytváření opozičních skupin umožnily.¹⁷¹ Kowalczuk dokonce dochází k závěru, že „rok 1968 nebyl žádným výjimečným rokem v dějinách opozičního chování v NDR. Byl to zcela normální rok.“¹⁷²

Při bilancování významu Pražského jara pro disent Neubert uvádí, že invaze do Československa významně přispěla k politizaci části mladší generace.¹⁷³ Na tuto myšlenku navazuje Wolle, který upozorňuje, že „je jistě pozoruhodné, že ideologicky frustrovaní teenageři a mladí lidé roku 1968 byly hnací silou změn v roce 1989.“¹⁷⁴ Takovým typickým příkladem byl Siegmara Faust. V době Pražského jara byl studentem univerzity v Lipsku. V létě 1968 založil skupinu mladých spisovatelů, která pořádala takzvané *Motorbootlesung* – čtenářské seance na lodi uprostřed Lipského jezera. Později tato skupina vydala manifest, který se přímo odkazoval na ideje Pražského jara. Faust byl později vyhoštěn. Jiní členové této skupiny se později stali členy lipské nezávislé literární scény.¹⁷⁵ Lze také vypořádat, že mnoho členů takzvaného

---

¹⁶⁸ NEUBERT. s. 167.

¹⁶⁹ Tamtéž. s. 168.

¹⁷⁰ VILÍMEK. s. 303.

¹⁷¹ KOWALCZUK. s. 273.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž. s. 268.

¹⁷⁴ MITTER, Armin; WOLLE, Stefan. *Untergang auf Raten : Unbekante Kapitel der DDR-Geschichte.* München, 1995. s. 370.

¹⁷⁵ NEUBERT. s. 168.

kulturního disentu (*Kulturopposition*) sedmdesátých a osmdesátých let se podílelo na protestech, které následovaly po invazi.¹⁷⁶

Neubert poukazuje ještě na jiný význam Pražského jara pro východoněmecký disent. Uvádí, že někteří se inspirovali v myšlence reformy shora, tedy snahy ovlivnit režim přímo přes oficiální státní organizace. Tento názor podporuje faktem, že řada protestujících z roku 1968 v následujících letech vstoupila do východoněmecké odnože CDU.¹⁷⁷

S tímto názorem lze ale polemizovat a je možné se spíše domnívat, že účinek Pražského jara byl přesně opačný. I když existují určité příklady podobné těm, které zmiňuje Neubert, je spíše pravděpodobné, že neúspěch Pražského jara znamenal pro většinu důkaz, že pokusy o reformu shora nejsou tou správnou cestou. To v podstatě i potvrdil následný vývoj, kdy ve většině zemí včetně NDR sehrály nejdůležitější roli občanská hnutí, která stála mimo státní aparát. Slovy Ludwiga Mehlhorna, představitele východoněmeckého disentu: „*Rok 1968 nás naučil, že v budoucnu politickým subjektem změny nemůže být strana, ale že ji [změnu] musí přinést samotně organizovaná společnost.*“¹⁷⁸ To potvrzuje i názor Zdeňka Mlynáře z Anketní komise Německého spolkové sněmu věnované zpracování dějin NDR: „*Pražské jaro platí jako lekce pro disidenty nejen v NDR ale ve všech sousedních socialistických zemí. Po roce 1968 se mění jejich strategie. Poznali, že musí zakládat paralelní struktury, namísto aby doufali, že by se demokratické struktury mohly vyvinout uvnitř struktur oficiálních.*“¹⁷⁹

Rudolf Bahro ve svém bilancování významu Pražského jara napsal: „*(...) Když spojenecké země brzy znesnadňovaly [Pražské jaro] a v srpnu 1968 [ho] násilně zablokovaly a zničily, zmizel také poslední zbytek mé důvěry v možnost změny našeho a sovětského politického uskupení. Intervence ukončila moji loajalitu k této specifické a v mých očích nyní zcela zdiskreditované vládě aparátu nad společností.*“¹⁸⁰

Pro mnohé se navíc neúspěch Pražského jara stal známkou toho, že každý pokus o minimální odklonění se od striktní socialistické linie bude socialistickým blokem

---

¹⁷⁶ Tamtéž. s. 167.

¹⁷⁷ Tamtéž. s. 168.

¹⁷⁸ DEUTSCHE BUNDESTAG (ed.). *Materialien der Enquete-Kommission : Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland*. Bd. VII/2, Baden-Baden, 1999. s. 1413.

¹⁷⁹ DEUTSCHE BUNDESTAG (ed.). *Materialien der Enquete-Kommission : Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland*. Bd. V/1, Baden-Baden, 1999. s. 138.

¹⁸⁰ HERZBERG; SEIFERT. s. 102.

napaden.¹⁸¹ Sen o „třetí cestě“ se na dlouhý čas rozplynul. Ideje spojení socialismu s demokracií se opět objevily až v osmdesátých letech. Jak upozorňuje Eisenfeld, část východoněmeckého disentu osmdesátých let prosazovala právě tuto cestu.¹⁸²

Někteří autoři poukazují na jiný význam protestů po invazi, který leží v tom, že dokázaly, že v apolitické východoněmecké společnosti stále existuje „protestní potenciál“. Spontánní protesty roku 1968 přesáhly svým počtem veškeré projevy odporu od roku 1953. V druhé řadě pak protesty poukázaly na odlišné disidentské chování a protestní potenciál jednotlivých sociálních skupin. Zatímco intelektuálové a studenti o nutných systémových změnách pouze debatovali, byli to především mladí pracovníci, kteří měli odvahu projevit svoji nespokojenost.

---

¹⁸¹ EISENFELD. s. 806.

¹⁸² Tamtéž.

Závěr

Šedesátá léta znamenala pro NDR období relativní konsolidace systému, kdy se SED podařilo v zemi nastolit křehkou stabilitu. Ta byla na jedné straně založena na pasivitě a konformitě obyvatelstva, přičemž ale nedošlo k ideologickému přesvědčení veřejnosti a jednalo se spíše o rezignaci a akceptaci situace. Na druhé straně byl systém opřen o protireformní politiku, která vedla nejpozději od roku 1965 k odlišnému vývoji oproti ČSSR. Ten vyvrcholil v roce 1968 v období Pražského jara.

Pražské jaro si získávalo ohlas v NDR postupně, což přirozeně odráželo postupně se zrychlující reformní proces v ČSSR. Důležitou roli při formování postoje veřejnosti sehrál přístup k informacím. Od března 1968 byla ve východoněmeckých médiích spuštěna tvrdá a do značné míry efektivní kampaň zaměřená proti československým reformám. Alternativní informační zdroj představoval západoněmecký rozhlas a televize a také vlastní přímá zkušenost z návštěvy ČSSR, kdy právě v létě 1968 vyvrcholil příliv východoněmecký turistů, kteří se na vlastní oči chtěli přesvědčit o československých reformních procesech. Výsledkem byla informační dezorientace společnosti, která se odrazila v širokém názorovém spektru na vývoj v ČSSR.

Negativní postoj SED k Pražskému jaru byl založen na dvou základních motivech. SED se za prvé obávala rozšíření reformistických myšlenek i do NDR, za druhé ji znepokojovala možnost nezávislejší zahraniční politiky ČSSR, která by potenciálně mohla vést k užším vazbám se SRN, což bylo vnímáno jako bezprostřední ohrožení existence východoněmeckého státu.

Pražské jaro se přinejmenším pro část společnosti stalo symbolem naděje na obdobnou změnu v NDR, přičemž ale různé skupiny sledovaly různé cíle. Především mezi studenty a intelektuály se na něj nahlíželo jako na možnou třetí cestu, která by představovala odpověď na neúspěšný dogmatický socialismus i západní kapitalismus. S obdobným přístupem se ztotožňovaly také některé kruhy v SED. Motivy nižších vrstev naopak nebyly ideologického rázu. Sympatie s Pražským jarem představovaly reakci na nespokojenost s životní úrovní, která čím dál více zaostávala za západem.

Přestože neexistuje žádný přesný sociologický průzkum, většina historiků se přiklání k názoru, že s Pražským jarem sympatizovala většina společnosti. Nicméně díky rozšířené

pasivitě obyvatelstva tyto sympatie nenašly do vojenské intervence významnějšího veřejného vyjádření. Projevy sympatie se omezily pouze na soukromé diskuse a sporadickou veřejnou kritiku režimu. SED a její bezpečnostní složky tak měly situaci pevně ve svých rukou.

Vojenská intervence vojsk Varšavské smlouvy znamenala pro východoněmeckou společnost obrovský šok, který zintenzivnil fakt, že se na zásahu podle tehdejší oficiální propagandy přímo podílely i jednotky NVA. Většina společnosti zpochybňovala oficiální vysvětlení, že zásah byl proveden na žádost československé vlády.

Přes rozšířené sympatie s Pražským jarem ve společnosti, zůstala situace ve dnech po intervenci relativně klidná. Důvodem byla především dobrá připravenost východoněmeckých bezpečnostních složek, které odhalily mnoho protestů již v samotném zárodku. Veřejnost také zastávala pesimistický postoj k přínosu větších protestů, které by v první řadě představovaly obrovské osobní riziko. V druhé řadě zde existovala negativní zkušenost s potlačením berlínských protestů sovětskými jednotkami o 15 let dříve. Zdá se také, že systémové změny, které Pražské jaro nabízelo, byly příliš mělké, než aby oslovily větší masy obyvatel k silnější reakci.

Výzkum v posledních letech nicméně ukázal, že odmítavé reakce společnosti byly výraznější a rozmanitější, než se původně předpokládalo. Nejvýznamnější formou protestů byly kolportáže protestních letáků, jichž bylo bezpečnostními složkami zajištěno celkem přes 10 000, a psaní protestních nápisů, kterých bylo na území NDR zaznamenáno téměř 1 700. Dalšími významnými projevy nesouhlasu bylo odmítnutí podepsat souhlasné rezoluce s invazí předkládaných v podnicích a institucích, bojkot podnikových schůzí, kladení květin k československému velvyslanectví a domu kultury, zasílání či předávání protestních dopisů na velvyslanectví, či například vyvěšování československé vlajky na projev solidarity. Naprostá většina protestů měla individuální charakter. K významnějším organizovaným protestům nedošlo, stejně tak jako nedošlo k větším demonstracím. Ty se omezily pouze na desítky účastníků a měly velmi krátké trvání.

Z analýzy nositelů protestů vyšlo najevo, že se jednalo přibližně ze tří čtvrtin o mladé lidi do 30 let a z naprosté většiny o lidi zaměstnané na nižších pozicích nebo o učně. Lze tedy hovořit o selhání studentů a intelektuálních kruhů, které se do 21. srpna jevily

nejvýraznějšími sympatizanty s Pražským jarem. Mnoho protestujících zaplatilo za své odvážné činy kariérními či studijními postihy, které znamenaly zásadní zlom v jejich budoucím osobním i pracovním životě.

Protesty proti invazi dosáhly i do řad SED a NVA. Celkem u 3 358 členů strany bylo zjištěno nekonformní vystupování v souvislosti s Pražským jarem. Tento počet je ale k celkovému počtu členů strany mizivý a navíc se jednalo pouze o řadové členy.

Ve srovnání s reakcemi společnosti na události v roce 1956 v Maďarsku vyplývá, že projevy protestů byly v roce 1968 mnohem intenzivnější. Formy protestů byly srovnatelné. Nositeli protestů ale byli v mnohem větší míře studenti a intelektuálové. V souvislosti s celkovou intenzitou protestů byl v roce 1956 mnohem vyšší podíl stranických trestů a vyloučených členů.

Reakce v Polsku na srpnovou intervenci byly co forem srovnatelné s NDR, lišily se ale ve své intenzitě. Ta byla výrazně nižší než v NDR. Také zde převládal individuální charakter protestů. Na rozdíl od NDR se v protestech mnohem více akcentovala přímá účast domácích jednotek na zásahu.

V následující přibližně dvacetileté existenci NDR lze vysledovat určité zásadní jevy, ke kterým Pražské jaro přispělo. Vojenská intervence za účasti NVA znamenala další těžký úder pro kredibilitu režimu. Z ideologického hlediska bylo pro veřejnost těžko vysvětlitelné, že zásah byl veden proti spřátelené zemi v čele s komunistickou stranou. Většina společnosti na situaci reagovala ještě silnějším stáhnutím se do soukromí a do politické pasivity. Část společnosti se ale díky událostem zpolitizovala, což nejvíce platilo pro mladou generaci.

Právě vývoji disentu přikládají historici největší význam v souvislosti s událostmi Pražského jara. Podle některých se jednalo o počátek na cestě k vytváření občanských hnutí v 70. a 80. letech. Jeho význam ale v tomto ohledu nelze přeceňovat, protože ten byl ve větší míře pouze zprostředkovaný. Existuje celá řada dalších vnitropolitických i zahraničně politických faktorů, které sehrály důležitou roli při posilování možností disentu v dalších dvou dekadách. Největší přínos tak lze vysledovat v tom, že pro některé Pražské jaro představovalo individuální subjektivní impuls.

Pražské jaro bylo také důkazem nemožnosti změn shora. Bylo impulsem pro zakládání paralelních struktur. Většina hnutí, která se později stala hnacím motorem protestů a následně i změn, stála právě mimo oficiální instituce.

Události přispěly k další diskreditaci východoněmeckých médií, jejichž informace silně kontrastovaly s interpretací ze západních a československých zdrojů. Především pak neobstála ve dnech po intervenci, kdy nebyla schopná na rozdíl od západoněmeckého rozhlasu a televize nabídnout kvalitní zpravodajství o dramatických událostech. Klesající důvěra ve východoněmecká média na úkor západoněmeckého zpravodajství sehrála v dalším období významnou roli při vytváření veřejného mínění.

V neposlední řadě se Pražské jaro stalo výstrahou pro obdobné reformní experimenty. Výsledkem byl strach z reform, který obcházel také SED. Režim se díky své rigiditě ocitl v bezvýchodné situaci, která znemožňovala jakýkoli efektivní zásah proti narůstající krizi režimu v 70. a 80. letech. Slabiny, které vznikly 21. srpna 1968, tak nakonec přivedly NDR až k podzimu 1989.

Resumé

The events of Prague Spring had a big impact not only on Czechoslovakia itself but they influenced also other nations of the communist block including the neighboring German Democratic Republic. From its very beginning in winter of 1968, the East German public showed interests in the political program of "socialism with a human face" causing both negative and positive reactions. Positive reactions prevailed in the East German public raising hopes for similar changes in the homeland. Prague Spring had gradually gained sympathies in all classes of the society and reached its peak in the summer of 1968.

Ideas of Prague Spring inspired also some members of the ruling SED party, although most of its members including its whole leadership stood firmly against it. They viewed Prague Spring as a fundamental threat for their own regime. This aversion led to GDR's participation in the invasion of Warsaw Pact's armies on the night of August 20–21, 1968.

The military invasion caused a big shock among the East German public. People's frustration was expressed in numerous spontaneous acts of protest that spread all across the country. In a majority of cases, protests were spontaneous and individual reactions. However, the latest researches have shown that the total number of protest and its diversity was much higher than originally believed. Thousands of the protesters paid for their courage showed for a case of a neighboring country by a loss of educational or career opportunities or in a worse case by imprisonment.

Although, Prague Spring and the subsequent military intervention did not determine the GDR's ultimate fate, it is believed that it had a big impact on the development of GDR in the two following decades that finally led to the fall of SED regime. It deepened the disillusionment of many with the regime and contributed to the rise of structured and meaningful opposition. Many representatives of the GDR's opposition movements point out that Prague Spring played a decisive role in their early opposition careers.

Použitá literatura

ALLINSON, Mark. *Politics and Popular Opinion in East Germany : 1945 – 1968*. Manchester, 2000. ISBN: 978-0719055546.

DEUTSCHE BUNDESTAG (ed.). *Materialien der Enquete-Kommission : Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland*. Bd. VII/1, Baden-Baden, 1999. ISBN: 3-7890-4039-8.

DEUTSCHE BUNDESTAG (ed.). *Materialien der Enquete-Kommission : Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland*. Bd. V/1, Baden-Baden, 1999. ISBN: 3-7890-4037-1.

DEUTSCHE BUNDESTAG (ed.). *Materialien der Enquete-Kommission : Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland*. Bd. VII/2, Baden-Baden, 1999. ISBN: 3-7890-4039-8.

ECKERT, Rainer. Opposition und Repression in der DDR vom Mauerbau bis zur Biermann-Ausbürgerung : 1961 – 1976. *Archiv für Sozialgeschichte*. 1999, č. 39, s. 355 – 390. ISSN: 0066-6505.

EISENFELD, Bernd. Hoffnung, Widerstand, Resignation : Die Auswirkungen des Prager Frühlings und seiner Zerstörung in der DDR. *Deutschland Archiv*. 2003, roč. 36, č. 5, s. 789 – 807. ISSN: 0012-1428.

GIESEKE, Jens. *Die hauptamtlichen Mitarbeiter der Staatsicherheit : Personalstruktur und Lebenswelt 1950 – 1989/90*. Berlin, 2000. ISBN: 978-3861532279.

HERZBERG, Guntolf; SEIFERT, Kurt. *Rudolf Bahro : Glaube an das Veränderbare*. Berlin, 2002. ISBN: 978-3861532705.

KAMINSKI, Lukasz. Polska společnost a invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa. In BLAŽEK, Petr (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha, 2005, s. 270-289. ISBN: 80-7363-007-9.

KOWALCZUK, Ilko-Sascha. Wer sich nicht in Gefahr begibt... : Protestaktionen gegen die Intervention in Prag und die Folgen von 1968 für die DDR-Opposition. In HENKE, Klaus-Dietmar; STEIBACH, Peter; TUCHEL, Johannes (ed.). *Widerstand und Opposition in der DDR*. Köln, 1999, s. 257–274. ISBN: 978-3412156985.

MÄHLERT, Ulrich. *Kleine Geschichte der DDR*. 5. vyd. München, 1998. ISBN: 978-3406475504.

- MITTER, Armin; WOLLE, Stefan. *Untergang auf Raten : Unbekante Kapitel der DDR-Geschichte*. München, 1995. ISBN: 978-3442128730.
- NAVRÁTIL, Jaromír; VONDROVÁ, Jitka et al. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : prosinec 1967 – červenec 1968*. Brno, 1995. ISBN: 80-85270-44-7.
- NAVRÁTIL, Jaromír; VONDROVÁ, Jitka. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : červenec – srpen 1968*. Brno, 1996. ISBN: 80-85765-76-4.
- NAVRÁTIL, Jaromír; VONDROVÁ, Jitka. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970 : září 1968 – květen 1970*. Brno, 1997. ISBN: 80-85765-93-4.
- NEUBERT, Ehrhart. *Geschichte der Opposition in der DDR 1949 – 1989*. Berlin, 1997. ISBN: 978-3861531326.
- PRIESS, Lutz; KURAL, Vaclav; WILKE, Manfred. *Die SED und der Prager Frühling 1968*. Berlin, 1996. ISBN: 978-3050027968.
- PRIESS, Lutz; WILKE, Manfred. Die DDR und die Besetzung der Tschechoslowakei am 21. August 1968. *Aus Politik und Zeitgeschichte*. 1992, č. 36. s. 26-34. ISSN: 0479-611.
- SCHROEDER, Klaus. *Der SED-Staat : Partei, Staat und Gesellschaft 1949-1990*. München, 1998. ISBN: 978-3446193116.
- VILÍMEK, Tomáš. Reakce východoněmeckého obyvatelstva na ideje a potlačení Pražského jara v roce 1968. In BLAŽEK, Petr (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha, 2005, s. 290-306. ISBN: 80-7363-007-9.
- WEBER, Hermann: *Die DDR 1945-1990*. 2. Aufl. München, 1993. ISBN: 978-3486579284.
- WENZKE, Rüdiger: *Staatsfeinde in Uniform? : Widerständiges Verhalten und politische Verfolgung in der NVA*. Berlin, 2005. ISBN: 978-3861533610.
- WOLLE, Stefan. *Der Traum von der Revolte : Die DDR 1968*. Berlin, 2008. ISBN: 978-3-86153-469-3.
- WOLLE, Stefan. Die DDR-Bevölkerung und der Prager Frühling. *Aus Politik und Zeitgeschichte*. 1992, č. 36, s. 35-45. ISSN: 0479-611.